

ارزیابی در پژوهش‌های برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای ایران؛ مرور نظام‌مند

محمدعلی حیدری^۱، ناصر برک‌پور^۲

۱. دانشجوی دکتری شهرسازی گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر ایران، تهران، ایران.

۲. استاد گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر ایران، تهران، ایران

نویسنده مسئول مقاله: ناصر برک‌پور

ایمیل دانشگاهی نویسنده مسئول و تلفن (با علامت ستاره مشخص شود):

محمدعلی حیدری: تلفن: ۰۹۱۳۲۰۹۸۶۹۷، ایمیل:

mohammadaliheydari757@gmail.com

ناصر برک‌پور*: تلفن: ۰۹۱۲۳۸۳۷۸۳۸، ایمیل: barakpoo@art.ac.ir

barakpur@yahoo.com

شناسه پژوهشگر (شماره ارکید نویسندگان):

محمدعلی حیدری: 0000-0001-9566-7497

ناصر برک‌پور: 0000-0002-2941-9812

*Evaluation In Iran Urban and Regional Planning Research; A Systematic
Review

Mohammadali Heydari¹, Naser Barakpour²

1. Ph.D. Candidate in Urban Planning, Department of Urban Planning, College of Architecture and Urban Planning, Iran University of Art, Tehran, Iran.
2. Professor, Department of Urban Planning, College of Architecture and Urban Planning, Iran University of Art, Tehran, Iran.

*This article is derived from the first author's master thesis, entitled "Explaining the Theory and Practice of Evaluation in Urban Development Planning in Iran", under the supervision of the second author at the Iran University of Art.

* مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری نگارنده اول با عنوان «تبیین نظریه و عمل ارزیابی در برنامه‌ریزی توسعه شهری در ایران» می‌باشد که با راهنمایی نگارنده دوم در دانشگاه هنر ایران ارائه شده است.

چکیده: ارزیابی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای شامل مفاهیم، نظریه‌ها و روش‌های متنوعی است. این تنوع باعث گستردگی ابهامات نظری و عملی شده است. بررسی پژوهش‌ها در زمینه ارزیابی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای می‌تواند نقاط قوت، چالش‌ها و جهت‌گیری‌های آتی مطالعاتی را مشخص کند. برخلاف آنچه در سطح جهانی رخ داده، در ایران از بررسی پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه ارزیابی غفلت شده است. این مقاله با تکیه بر مرور نظام‌مند کمی و کیفی مقاله‌های علمی، سعی دارد به پرسش کدام رویکردها بیشتر مورد توجه محققان بوده، چه چالش‌هایی پیش‌روی ارزیابی است پاسخ دهد و جهت‌گیری مطالعات آتی را نشان دهد. این مقاله بر اساس مرور ۸۶ مقاله در زمینه ارزیابی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای شکل گرفته است. شیوه انجام تحقیق بر مبنای مدل مرور نظام‌مند جدیدی است که شامل سه مرحله اصلی برنامه‌ریزی مرور، انجام مرور و گزارش مرور است. این مدل متناسب با رشته برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای توسعه یافته است. با بررسی مقاله‌های انتخابی مشخص شد ارزیابی نه به عنوان یک مسئله قابل بحث بلکه به عنوان یک ابزار در نظر گرفته می‌شود. ضعف نظری، عدم تشریح تحولات و رویکردهای ارزیابی، ارزیابی کمی محور (۷۷ درصد)، کالبد محور (۶۱ بار تکرار)، موضوع محور (موضوعات طرح) و متکی بر تحلیل‌های آماری (۲۱ بار تکرار) از ویژگی‌های اصلی مطالعات ارزیابی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای کشور است.

واژگان کلیدی: ارزیابی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، ارزیابی برنامه، ارزیابی فرایند، ارزیابی پیامد، مرور نظام‌مند

مقدمه

ارزیابی موضوع جدیدی نیست و انسان‌ها همیشه نسبت به فعالیت‌های خود قضاوت انجام می‌دهند (Alexander, 2006). پس از گذشت شش دهه از توجه نظری به ارزیابی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای (Guyadeen & Seasons, 2016)، برای پاسخگویی به این گسترده‌گی و جلوگیری از شکل‌گیری ابهامات نظری و عملی، مطالعاتی به‌منظور دسته‌بندی و بررسی تحولات ارزیابی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای شکل گرفت. دسته‌بندی ارائه‌شده در مطالعات بر اساس زمان انجام ارزیابی (Alexander & Faludi, 1989; Talen, 1996; Alexander, 2006; Oliveira and Pinho, 2010; Guyadeen & Seasons, 2015)، بر مبنای تحول نظریه‌های برنامه‌ریزی (Laurian et al., 2010; Oliveira & Pinho, 2010; Dadashpoor & Heydari, 2022) و بر مبنای سازوکار روش‌های ارزیابی است (Lichfield, 1970; Lichfield et al., 1996; Söderbaum, 1998). توجه به ارزیابی در مطالعات کشور به‌عنوان یک موضوع علمی از دهه ۱۳۶۰ آغاز گردید. پس از گذشت بیش از سه دهه از کاربرد ارزیابی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای کشور، به نظر می‌رسد مشخص نیست که مطالعات در این زمینه بیشتر بر کدام رویکردها و روش‌های ارزیابی تمرکز داشته و نسبت به کدامیک غفلت شده است. به‌طور کلی ارزیابی در تحقیقات در زمینه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای کشور به‌عنوان یک موضوع مستقل شناخته نمی‌شود و نتوانسته جایگاه واقعی خود را پیدا کند (پورحسین روشن و همکاران، ۱۳۹۹). به عبارتی مقاله‌های مرتبط با ارزیابی داخل کشور اغلب بر جنبه روش‌شناسانه آن تمرکز دارند. این امر سبب شده تا نقاط قوت و ضعف ارزیابی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای کشور و ارتباط فرایند برنامه‌ریزی و ارزیابی مبهم باقی بماند و تلاش برای توسعه رویکردها و روش‌هایی که به‌طور واقع‌بینانه برنامه‌ها، فرایندها و پیامدهای برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای را قضاوت کند، محدود گردد. یکی از راهکارهای مناسب برای بررسی ارزیابی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای انجام مرور نظام‌مند است. در رشته شهرسازی و موضوعات مربوط به آن، مرور نظام‌مند نسبت به سایر رشته‌ها کمتر مورد توجه بوده است (Xiao & Watson, 2019). این در حالی است که مرور نظام‌مند نقش مهمی در به‌روز نگه‌داشتن موضوع (Baker, 2016) و برطرف کردن شکاف‌های نظری و عملی (Hong & Pluye, 2018) ایفا می‌کند. در مطالعات کشور فقدان چنین مطالعه‌ای سبب شده چالش‌ها و شکاف‌های نظری حوزه ارزیابی مبهم باقی بماند و قضاوت درباره پیشرفت نظری در این زمینه دشوار شود. در این مقاله از چارچوب مرور نظام‌مند ارائه شده توسط ژائو و واتسون (Xiao & Watson, 2019) که چارچوب مروری مختص به حوزه شهرسازی است، جهت مشخص نمودن وضعیت ارزیابی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای کشور استفاده شده است.

این مقاله سعی دارد با انجام مرور نظام‌مند مقاله‌های علمی در زمینه ارزیابی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای رویکردها، روش‌ها و ابعاد غالب مورد استفاده در ارزیابی شناسایی و مرز دانش ارزیابی را تعیین نماید. منظور از مرز دانش این است که مشخص شود ارزیابی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای در چه وضعیتی قرار دارد. تعیین وضعیت ارزیابی نیازمند بررسی کمی و کیفی توأمان است. در مرور نظام‌مند کمی وضعیت ارزیابی بر مبنای میزان و توزیع بررسی می‌شود. میزان و توزیع

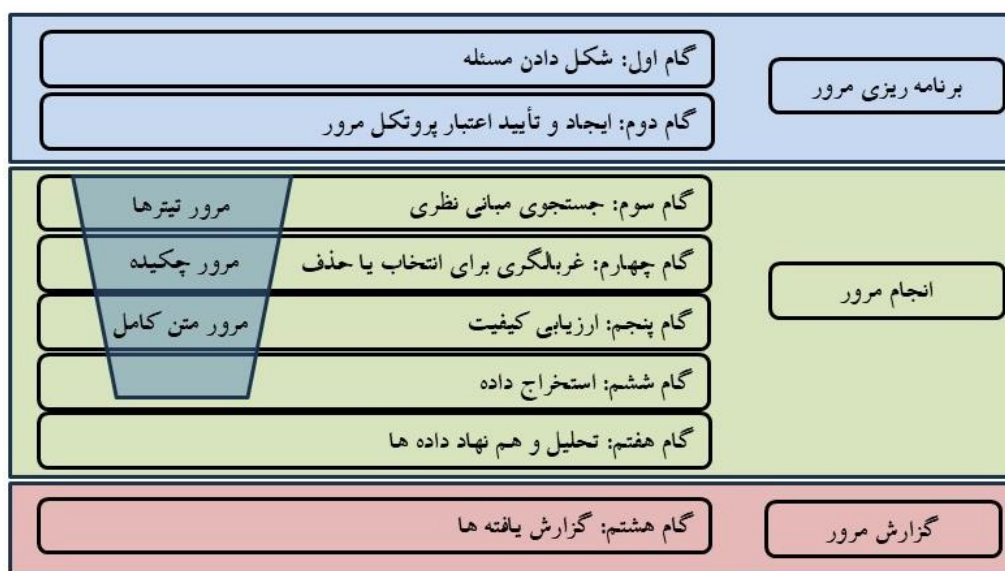
انتشار در سال‌ها، مجلات، مقیاس‌ها، رویکردها، روش‌شناسی‌ها، روش‌ها و داده‌ها نشان داده می‌شود. در مرور کیفی جوهره و تعریف ارزیابی و تشریح رویکردها در مطالعات جهت شناسایی مفهوم ارزیابی نزد محققان موردتوجه قرار می‌گیرد. مرور کیفی نشان می‌دهد که در کدام بخش از حوزه وسیع ارزیابی توجه نظری بیشتری وجود داشته و کدام مورد غفلت بوده است. همچنین پس از تعیین مرز دانش ارزیابی می‌توان بر اساس نقاط قوت و ضعف، جهت‌گیری‌های آتی به‌منظور برطرف نمودن خلأها ارائه نمود و در نتیجه پیشرفت علمی دانش ارزیابی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای را رقم زد.

روش‌شناسی

رویکرد مورد استفاده جهت انجام مرور نظام‌مند کمی-کیفی است. مرور نظام‌مند بر اساس چارچوب ارائه‌شده توسط ژائو و واتسون (Xiao & Watson, 2019) انجام شده است. این چارچوب از یک‌سو دربرگیرنده مدل‌های دیگر مرور نظام‌مند است و از سوی دیگر چارچوبی مختص شهرسازی و به‌منظور تقویت مطالعات مروری در این حوزه است (تصویر ۱). این چارچوب از سه مرحله اصلی و هشت گام تشکیل شده است. مرحله اول برنامه‌ریزی مرور است. در این مرحله نقشه، برنامه و نحوه مرور شکل می‌گیرد. چالش اصلی که مرور حول آن شکل می‌گیرد این است که پس از گذشت بیش از سه دهه از عمر ارزیابی در مباحث دانشگاهی کشور، چه رویکردهایی بیشتر موردتوجه بوده‌اند، از کدام قسمت ارزیابی غفلت شده و به‌منظور ارتقا گام ارزیابی و از بین بردن کاستی‌ها، چه جهت‌گیری‌هایی نیاز است. مرحله دوم انجام مرور نظام‌مند است. این مرحله شامل پنج گام است: جستجوی مبانی نظری، غربالگری، ارزیابی کیفیت، استخراج داده و تحلیل و ترکیب. جستجوی مبانی نظری با تمرکز بر واژگان کلیدی انجام می‌گیرد (Jesson et al., 2011). جستجو در پایگاه داده‌های داخلی همچون پورتال علوم انسانی، SID و نورمگز انجام می‌شود. واژگان جهت جستجو در این مقاله عبارت‌اند از: «ارزیابی برنامه/طرح»، «ارزیابی برنامه‌ریزی شهری/ منطقه‌ای»، «ارزیابی طرح توسعه شهری»، «ارزیابی اثرات اقتصادی/ اجتماعی/ محیط‌زیستی»، «ارزیابی اجرا برنامه/ طرح»، «ارزیابی برنامه توسعه»، «سنجش تحقق‌پذیری»، «ارزیابی/ سنجش کیفیت برنامه/ طرح»، «ارزیابی تأثیرات»، «ارزیابی طرح جامع»، «ارزیابی انطباق‌محور»، «ارزیابی عملکردمحور»، «ارزیابی قبل از اجرا»، «ارزیابی حین اجرا» و «ارزیابی پس از اجرا». پس‌از آن جام جستجو تعداد ۳۰۲ مقاله یافت شد. آخرین جستجوی مقاله‌ها مربوط به تیرماه ۱۴۰۴ است.

پس از بررسی مقاله‌ها که به تفصیل در تصویر ۲ بیان گردیده است، از مجموع ۳۰۲ مقاله شناسایی شده تعداد ۲۱۶ مقاله حذف و تعداد ۸۶ مقاله جهت مرور انتخاب شدند. دلایل اصلی حذف مقالات عبارت‌اند از: (۱) عدم به‌کارگیری فرایند/ برنامه/ طرح خاص شهری و منطقه‌ای؛ (۲) تمرکز بر پروژه‌های عمرانی؛ (۳) تمرکز بر مقیاس روستایی؛ (۴) مقاله‌های مربوط به سایر رشته‌ها؛ (۵) مقاله با نمونه موردی خارج از ایران؛ (۶) تکرار محتوای مقاله در مقاله‌ای دیگر و؛ (۷) عدم وجود متن کامل مقاله. در بین مقالات انتخابی تعداد ۸۱ مقاله به انجام ارزیابی در فرایند/ برنامه/ طرح خاص شهری و منطقه‌ای پرداختند. تعداد ۵ مقاله صرفاً به مبانی نظری ارزیابی مرتبط با برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای اشاره داشتند که در قسمت مرور گونه‌شناسی قابل استفاده هستند.

تصویر ۱. چارچوب مرور مرور نظام‌مند (Xiao & Watson, 2019, 103)

این مقاله به دنبال انجام مرور به صورت کیفی (گونه‌شناسی) و کمی (آماري) است. در گونه‌شناسی بر پارادایم فکری، تعاریف، رویکرد ارزیابی انتخابی و شباهت‌ها و تفاوت‌ها تمرکز می‌شود. برای مشخص کردن رویکردها و روش‌های ارزیابی از نرم‌افزار کیفی MAXQDA استفاده گردید و نمودارها در نرم‌افزار EXCEL ایجاد شده است. در مرور کمی اطلاعات آماری همانند توزیع مقاله‌ها بر اساس سال، مجله، رویکرد، روش و تکنیک و نوع داده بررسی می‌گردد. در این مقاله از نرم‌افزار EXCEL برای استخراج اطلاعات آماری استفاده شده است. ترکیب نتایج کمی و کیفی می‌تواند به خوبی نقاط قوت و ضعف ارزیابی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای را نمایش دهد. برای تصویرسازی نتایج ترکیبی و تعیین مرز دانش ارزیابی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای از نرم‌افزار gephi استفاده می‌شود. مرحله سوم، گزارش نویسی است که شامل بیان یافته‌ها، نقاط قوت و ضعف و پیشنهادها می‌گردد.

تصویر ۲. چارچوب مرور نظام‌مند پژوهش

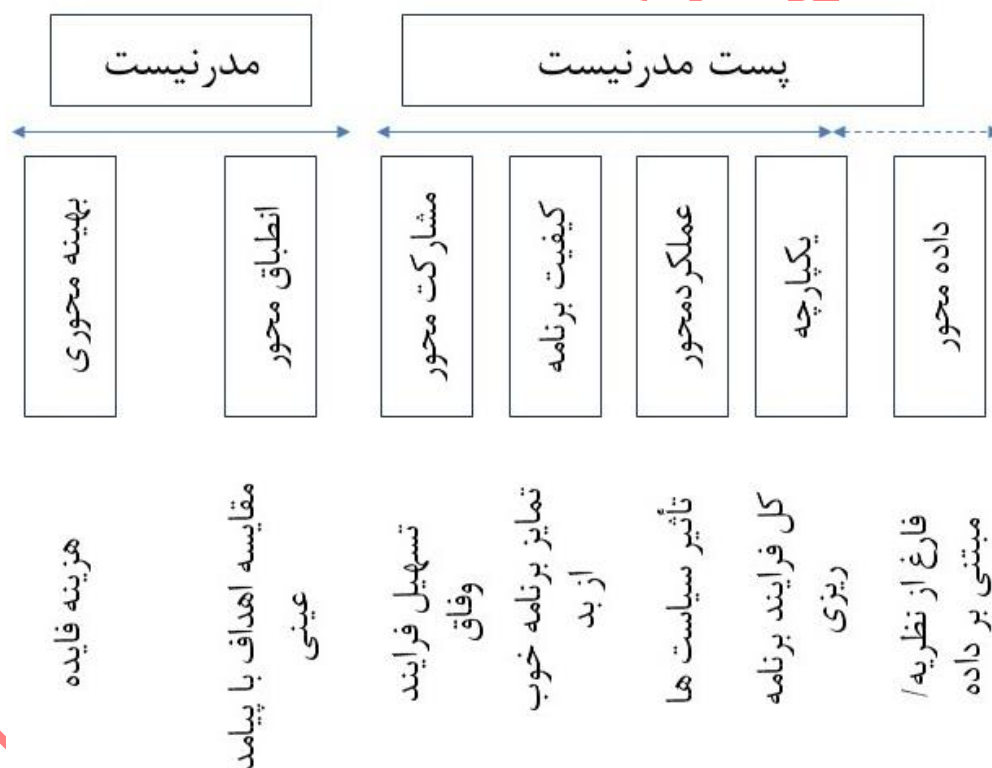
ارزیابی در برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای

به‌طور کلی ارزیابی در سه دسته ارزیابی پیش از اجرا، حین اجرا و پس از اجرا تقسیم‌بندی می‌شود. ارزیابی در هر کدام از این تقسیمات متأثر از پارادایم برنامه‌ریزی، نظریه برنامه‌ریزی است که سبب می‌شود بر بخش خاصی از فرایند برنامه‌ریزی تمرکز داشته باشد. شروع توجه به نظریه ارزیابی با ارزیابی پیش از اجرا بوده است. با قدرت گرفتن پارادایم مدرنیست و برنامه‌ریزی عقلانی-جامع، ارزیابی به‌عنوان ابزاری جهت ارائه دلایل منطقی برای انتخاب گزینه بهینه مورد استفاده قرار گرفت. بهینه‌محوری خاستگاهی اقتصادی دارد و از دهه ۱۹۵۰ در بحث مدیریت منابع آبی وارد برنامه‌ریزی شهری شد. در این دوره برنامه‌ریزی به‌عنوان ابزاری جهت کنترل آینده مورد توجه قرار گرفت (Widavsky, 1973). از این رو نقش

روش‌های مبتنی بر هزینه-فایده جهت انتخاب بهترین گزینه برجسته شد. سازوکار کلی قضاوت بر این اساس است که کدام گزینه‌ها می‌توانند در آینده به اهداف تعیین‌شده دست‌یابند. در چنین نگاهی هدف فائق آمدن بر عدم قطعیت و پیش‌بینی تمامی حالات ممکن است (Oliveira & Pinho, 2010). با حفظ نگاه عقلانی، تحولاتی در نظریه برنامه‌ریزی رخ داد. در دهه ۱۹۶۰ و شکل‌گیری برنامه‌ریزی وکالتی، برنامه‌ریزی مبتنی بر تصمیم و رویکرد سیستمی، سبب شدند که ماهیت تمرکز بر بهینگی اقتصادی تغییر کند و ابعاد اجتماعی، کالبدی، محیط‌زیستی در ارزیابی وارد شوند. همچنین وجود چالش عدم قطعیت سبب گردید که روش‌ها بر داده‌های در اختیار تمرکز کنند و عدم قطعیت در آینده را بپذیرند. ثمره چنین تحولاتی اصلاح رویکرد هزینه-فایده و به وجود آمدن روش‌شناسی‌های هزینه-فایده اجتماعی و همچنین کاربست روش‌شناسی‌های چندمعیاری در ارزیابی شد. ارزیابی پس از اجرا، علی‌رغم مطالعات پراکنده در دهه‌های قبلی، در دهه ۱۹۷۰ با نقد کالکینز (Calkins, 1979) به بی‌توجهی به پیامدهای برنامه‌ریزی آغاز شد. تحت پارادایم مدرنیست و برنامه‌ریزی عقلانی، سعی بر آن بود که میزان انطباق میان اهداف و پیامدهای عینی مشخص شود. این رویکرد هماهنگ با برنامه‌های کالبدی و بلوپرینتی است (Faludi, 1989). با تحول پارادایمی برنامه‌ریزی شهری و حرکت به سمت برنامه‌ریزی مشارکتی و همچنین قدرت گرفتن برنامه‌ریزی راهبردی تحولاتی در ارزیابی پیش از اجرا و پس از اجرا رخ داد. در ارزیابی پیش از اجرا تلاش برای استفاده از داده‌های کیفی و ایجاد وفاق اهمیت یافت. در این دوره فرایندهای مشارکتی و رسیدن به حل مسئله اهمیت یافت؛ بنابراین توجه به فرایند جایگزین توجه به موضوع و محتوای برنامه شد (Khakee, 1998). در این دوره روش‌های چندمعیاری همچنان توانستند کارایی خود را حفظ کنند. همچنین روش‌هایی همچون جدول موازنه برنامه‌ریزی و ارزیابی تأثیر اجماع محلی (CIE) به‌عنوان روش‌هایی به‌منظور تقویت مشارکت در فرایند ارزیابی ارائه شدند. در زمینه ارزیابی پس از اجرا، به دلیل تحول ماهیت برنامه‌ها، رویکرد انطباق‌محور موردنقد قرار گرفت و رویکرد عملکردمحور ایجاد شد. رویکرد عملکردمحور به جای تمرکز بر انطباق بین اهداف و پیامدها، بر میزان تأثیرات سیاست‌ها بر توسعه‌های آتی تمرکز دارد. در دهه ۲۰۰۰ روش‌شناسی‌هایی به‌منظور ترکیب مزایای دو رویکرد انطباق‌محور و عملکردمحور شکل گرفت (Berke et al., 2006; Zhong et al., 2014). در دهه ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰ مجدداً تمرکز بر محتوای برنامه موضوع اصلی ارزیابی شد. معرفی توسعه پایدار به‌عنوان خیر مشترک جوامع (Berke, 2002)، برجسته شدن نقش برنامه به‌عنوان خروجی اصلی فرایند برنامه‌ریزی و ورودی تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌های اجرایی (Neuman, 1998; Rudolf & Grădinaru, 2017) و تلاش برای ایجاد شهر خوب (Oliveira and Pinho, 2010)، نقش مهمی در توجه به برنامه و به تبع آن ارزیابی برنامه ایفا کرد و رویکرد سنجش کیفیت برنامه ایجاد شد. در این رویکرد سعی بر آن است که با نگاهی هنجاری و بر اساس معیارهایی مشخص برنامه خوب از برنامه بد متمایز شود (Baer, 1997; Berke & Godschalk, 2009). رویکرد یکپارچه دسته دیگری از رویکردهای ارزیابی است که سعی دارد برنامه، فرایند و پیامد را به‌طور جامع بررسی و قضاوتی واقع‌بینانه از برنامه‌ریزی ارائه کند. روش PPIP ارائه شده توسط الکساندر (Alexander, 1985)، روش PPR ارائه شده توسط اولیویرا و پینهو (Oliveira & Pinho, 2011) و روش MEANS ارائه‌شده توسط اتحادیه اروپا از جمله روش‌های

رویکرد یکپارچه هستند. در سال‌های اخیر و با توجه به استفاده روبه رشد هوش مصنوعی و اهمیت کلان‌داده در برنامه‌ریزی شهری، حرکت به سمت تقویت رویکردهای مبتنی بر داده و فارغ از نظریه به‌منظور قضاوت برنامه‌ها در حال شکل‌گیری است (Fu et al., 2024). باین حال این حرکت همچنان در گام‌های اولیه خود قرار دارد و نمی‌توان به‌عنوان یک تحول پارادایمی از آن یاد کرد. به‌طور کلی می‌توان تحولات ارزیابی در مبانی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای را می‌توان به شرح تصویر ۳ بیان کرد.

تصویر ۳. تحولات ارزیابی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای

یافته‌ها

نتایج مرور کمی (آماري)

توزیع سال، مجلات و مقیاس طرح/برنامه

تعداد ۶۲ مقاله در دهه ۱۳۹۰ منتشر شده است. پس از آن در دهه ۱۴۰۰، تعداد ۱۴ مقاله به چاپ رسیده است. در دهه ۱۳۸۰ تعداد هفت مقاله و دهه ۱۳۷۰ تعداد دو مقاله منتشر شده‌اند. مجله «مطالعات شهری» (۷ مورد)، «پژوهش و برنامه‌ریزی شهری» (۶ مورد) و «محیط‌شناسی» و «جغرافیا و مطالعات محیطی» (۵ هر کدام مورد)، بیشترین سهم را در نشر مقاله‌ها در زمینه ارزیابی دارند. از منظر مقیاس مطالعات، مقیاس شهری (۳۷ مورد) بیشترین سهم را دارد. پس از آن مقیاس ناحیه شهری (۳۲ مورد) و منطقه‌ای (۱۱ مورد) قرار دارند. در این مقاله منظور از مقیاس ناحیه‌ای محدوده‌های داخلی شهر و منظور از مقیاس منطقه‌ای محدوده بزرگ‌تر از شهر است. یک مورد نیز هم مقیاس شهری و هم مقیاس منطقه‌ای را در برداشته و ۵ مورد نیز بدون مقیاس بوده‌اند.

دسته‌بندی بر اساس زمان ارزیابی

از منظر زمان ارزیابی، ارزیابی پیش از اجرا (۴۲ مقاله) و ارزیابی پس از اجرا (۳۸ مقاله) بیشترین سهم از مطالعات را دارند. این امر نشان می‌دهد که از منظر نظری، توجه به ارزیابی پیش از اجرا در حوزه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای کشور بیشتر بوده است. پس از این دو، ارزیابی یکپارچه که کل فرایند برنامه‌ریزی را در برمی‌گیرد قرار دارد (۴ مقاله). در نهایت ارزیابی حین اجرا قرار دارد (۲ مقاله).

توزیع رویکردهای ارزیابی

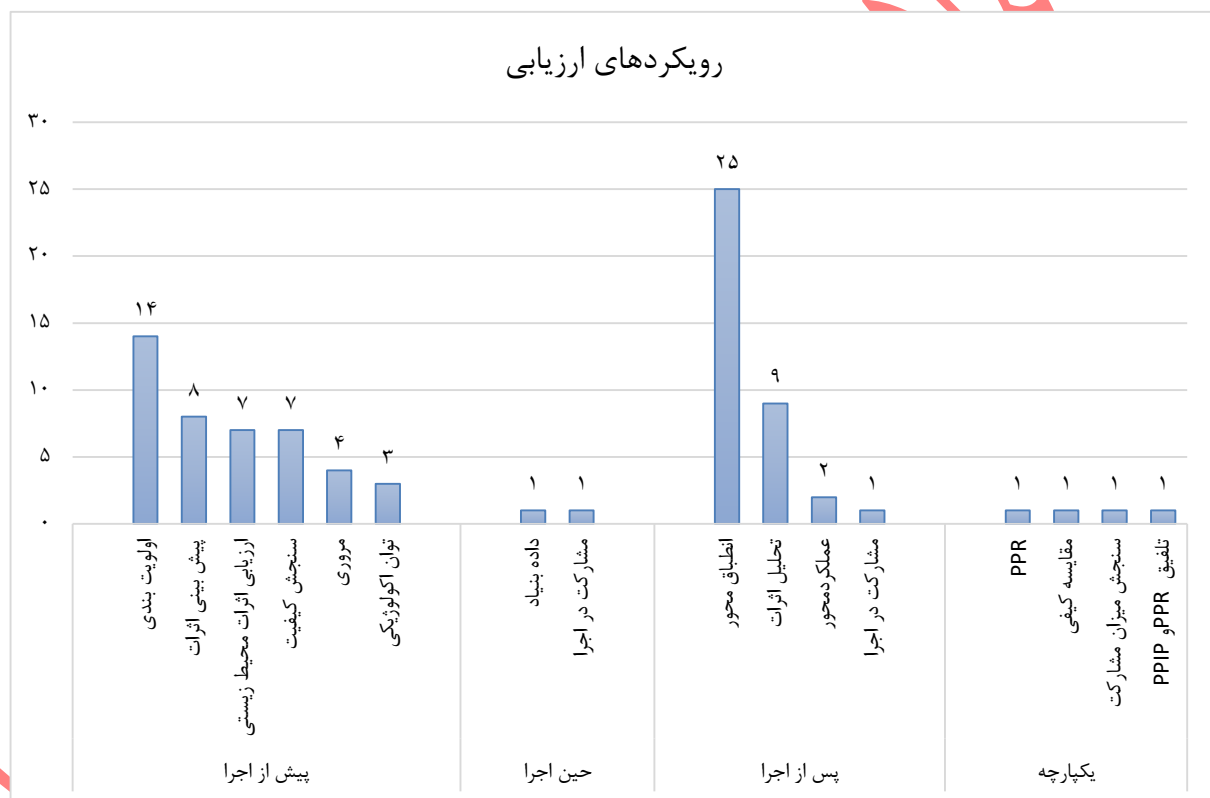
پرباربردترین رویکرد مورد استفاده رویکرد انطباق محور است (تصویر ۴). علت غلبه این رویکرد نسبت به سایر رویکردهای ارزیابی این است که رویکرد انطباق محور با نوع برنامه و طرح‌های کشور که ماهیتی بلوپرینتی دارد هماهنگ است.

توزیع روش‌شناسی ارزیابی

از منظر روش‌شناسی، ۷۷ درصد مقاله‌ها کمی، ۱۳ درصد کیفی و ۱۰ درصد ترکیبی است. مطالعات کمی مبتنی بر روش‌های ریاضی، مقایسه‌ای و استفاده از تحلیل‌های آماری هستند. از سوی دیگر مطالعات کیفی اغلب اسنادی و مبتنی بر مصاحبه عمیق و مشاهده شکل گرفته‌اند. مطالعاتی که خود را در زمره مطالعات کمی، کیفی دانسته‌اند، در دستیابی به داده‌ها کیفی و انجام ارزیابی کمی هستند.

توزیع روش‌های ارزیابی

به دلیل استفاده از ترکیبی از روش‌ها در مطالعات، در تصویر ۵ روش‌های به کار برده شده در هر مطالعه مشخص شده است.

تحلیل آماری (۲۱ بار استفاده)، تحلیل چندمعیاری (۲۱ بار استفاده)، مقایسه سرانه (۱۸ بار استفاده) و لئوپولد اصلاح شده (۷ بار استفاده) بیشترین کاربرد را در ارزیابی برنامه‌ها و طرح‌های توسعه دارند. تحلیل‌های آماری که اغلب در محیط SPSS انجام می‌گیرد بیشترین سهم را در روش‌های ارزیابی دارند. روش‌های آماری اغلب به منظور تحلیل پرسشنامه‌ها و بررسی معنادار بودن رابطه بین اهداف برنامه و معیارهای موضوعات مختلف همچون پایداری و سنجش رابطه بین متغیرها و فرضیات به کار می‌روند (قربانی کوتنائی و نوری کرمانی، ۱۳۹۸؛ ناصر مستوفی و قلمبر دزفولی، ۱۴۰۰). پس از روش‌های آماری، روش‌های چندمعیاری همچون AHP و ANP بیشترین سهم را در مطالعات ارزیابی دارد. این روش‌ها به منظور اولویت‌بندی در مرحله پیش از اجرا و تحلیل اثرات در مرحله پس از اجرا نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. همچنین از روش‌های سلسله‌مراتبی و تحلیل شبکه برای شناسایی نقاط قوت و ضعف، مازاد سرانه یا کمبود آن استفاده شده است.

(عزیزی و آراسته، ۱۳۹۰). مقایسه سرانه یکی دیگر از پرتکرارترین روش‌های ارزیابی در مرحله پس از اجرا (در رویکرد انطباق‌محور) است. در این سازوکار، سرانه آنچه که در واقعیت رخ داده و آنچه که در برنامه تعیین شده به‌عنوان ملاک موفقیت و شکست برنامه تعبیر می‌گردد.

دیگر روش کمی مورد استفاده در ارزیابی پیش از اجرا روش لئوپولد اصلاح شده است که به‌منظور سنجش توان اکولوژیکی و ارزیابی اثرات محیط‌زیستی به کار می‌رود و بر معیارهای محیط‌زیستی، کالبدی و اقتصادی تمرکز دارد (مخدوم، ۱۳۷۰). یکی از مزیت‌های این روش قابلیت ترکیب آن با روش‌های تحلیل آماری همچون رگرسیون به‌منظور تعیین ضریب اهمیت است (عزیزی و بهرا، ۱۳۹۹). مقایسه فضایی روشی است که با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) به‌طور فضایی میزان انطباق میان اهداف تعیین شده و پیامدهای عینی بررسی می‌کند. باین‌حال استفاده از GIS نه برای تحلیل بلکه اغلب برای نشان‌دادن محدوده مطالعاتی و جمع‌آوری داده استفاده می‌شود. مقایسه کیفی به آن دسته از مطالعات اشاره دارد که با تعریف گزاره‌هایی خاص، وجود یا عدم وجود آن را در طرح/برنامه بررسی می‌کند. از این‌رو بیشتر معطوف به سیاست‌های برنامه است.

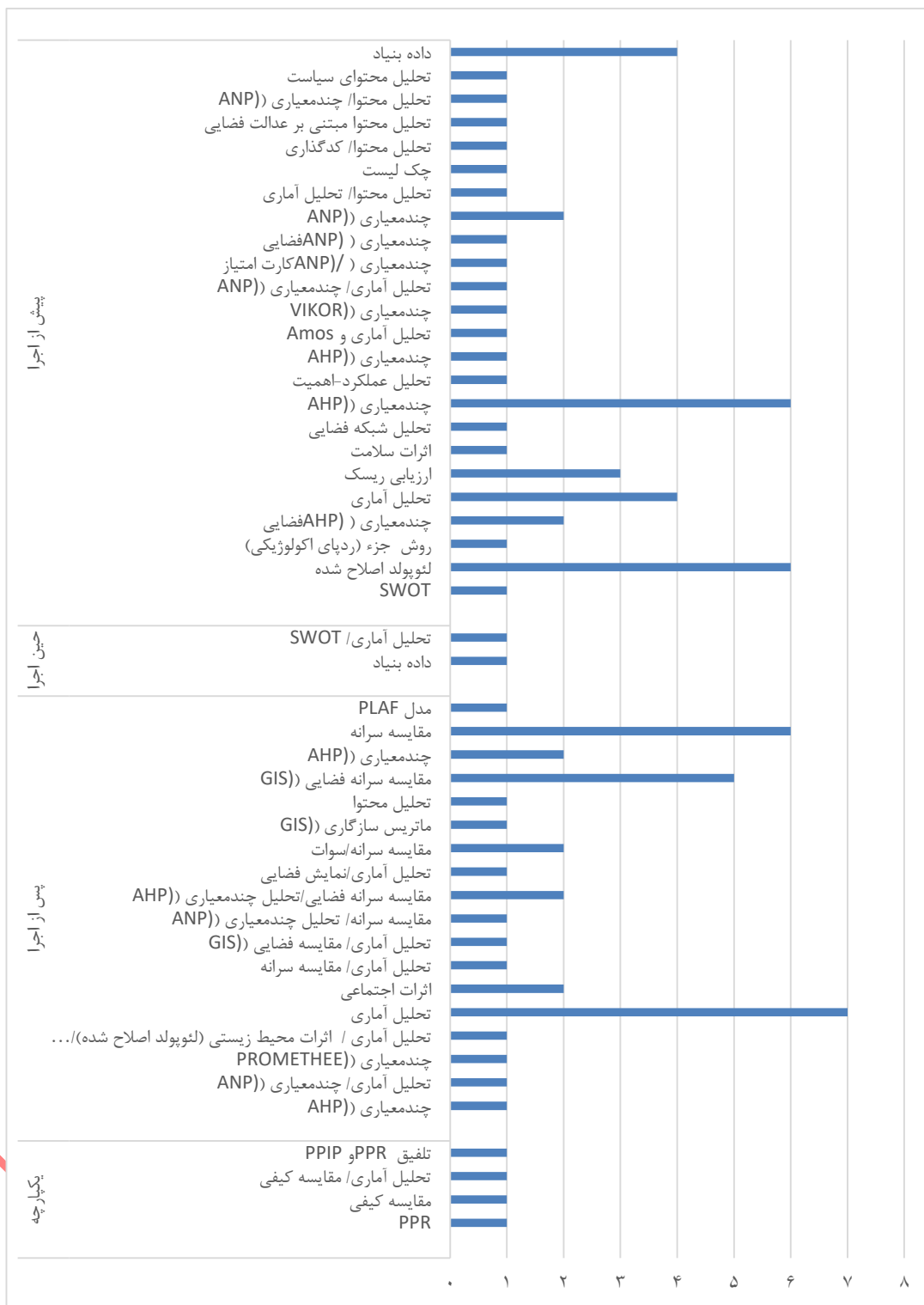
توزیع ابعاد مورد توجه در ارزیابی

بر اساس تکرار ابعاد، بعد کالبدی با ۶۱ بار تکرار بیشترین سهم را دارد. این امر نشان می‌دهد ماهیت کالبدمحور برنامه‌ریزی کشور ارزیابی را نیز تحت تأثیر قرار داده و رابطه بین نظریه برنامه‌ریزی و نوع ارزیابی را آشکار می‌سازد. پس از بُعد کالبدی، بُعد اجتماعی (۳۲ مرتبه) پرتکرارین بُعد است. باین‌حال در اغلب مطالعات منظور از بُعد اجتماعی، ویژگی جمعیتی است و نسبت به ویژگی‌هایی همچون مباحث مشارکتی و فرهنگی بیشتر تکرار شده است. بُعد سیاستی و فضایی ابعادی هستند که کمترین توجه به آن‌ها شده است.

توزیع داده‌های مورد استفاده جهت ارزیابی

داده‌های اسنادی بیشترین سهم را در ارزیابی دارند (۸۱ مورد به‌طور کلی). پس از داده‌های اسنادی، پرسشنامه‌ها بیشترین استفاده را در مقاله‌ها داشته است (۴۴ مورد). پرسشنامه‌ها نیز به دسته‌های پرسش از کارشناسان (۲۳ مورد)، پرسش از مردم یا ساکنان (۱۱ مورد) و ترکیبی (۱۰ مورد) تقسیم می‌گردد. این بررسی نشان می‌دهد که در بحث استخراج داده نیز نگاه تخصص‌گرایانه برجسته‌تر از نگاه مشارکتی است. با اختلاف قابل توجه از دو نوع داده بیان شده، استفاده از نقشه و تصویر هوایی قرار دارد (۱۵ مورد)، داده‌های مبتنی بر مشاهده میدانی (۱۱ مورد)، مصاحبه عمیق یا نیمه‌ساختاریافته (۶ مورد) قرار دارند.

تصویر ۵. توزیع روش‌های مورد استفاده جهت ارزیابی

در ایران، اولین توجه نظری به ارزیابی در حوزه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای کشور را می‌توان به کتاب قراگزلو (۱۳۶۵) نسبت داد. این اثر متأثر از کتاب لیچفیلد و همکاران (Lichfield et al., 1975) است که متمرکز بر ارزیابی پیش از اجرا است. در دهه ۱۳۷۰ استفاده از روش‌های ارزیابی در مطالعات شهری و منطقه‌ای آغاز گردید. مقاله مخدوم (۱۳۷۰) در زمینه ارزیابی توان اکولوژیکی و تلاش آن جهت ایجاد یک چارچوب ارزیابی مختص به نظام برنامه‌ریزی کشور را می‌توان به‌عنوان اولین مطالعه در راستای کاربست روش‌های ارزیابی در فرایند برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای کشور دانست. مطالعات ارزیابی پس از اجرا در برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای کشور از دهه ۱۳۸۰ آغاز گردید. در این دهه بیان شد با گذشت چهل سال از اجرای الگوی برنامه‌ریزی جامع شهری، نیاز است میزان تحقق‌پذیری این الگوی برنامه‌ریزی بررسی و ارزیابی گردد (موسوی و رفیعیان، ۱۳۸۳)؛ بنابراین می‌توان بیان نمود که ارزیابی پیش از اجرا دارای قدمت بیشتری نسبت به ارزیابی پس از اجرا در کشور دارد.

تعاریف و رویکردهای ارزیابی ارائه‌شده در مقاله‌ها

از بین ۸۶ مقاله انتخابی تعداد ۱۳ مقاله در مبانی نظری خود به موضوع ارزیابی پرداخته‌اند و تنها ۱۰ مورد از مطالعات تعریفی از ارزیابی ارائه داده‌اند. در میان این مقاله‌ها تنها می‌توان مقاله مخدوم (۱۳۷۰)، ابراهیم‌نیا و دانشپور (۱۳۹۷) و جاوید و بهزادفر (۱۳۹۷) را تلاشی به‌منظور گسترش چارچوب ارزیابی متناسب با برنامه‌ریزی کشور دانست. همچنین اغلب مقالاتی که در مبانی نظری به ارزیابی پرداخته‌اند نسبت به آنچه که در ایران رخ داده بی‌توجه بوده و صرفاً به ارائه دسته‌بندی‌های جهانی اشاره کرده‌اند. این موضوع نشان می‌دهد ارزیابی به‌عنوان یک ابزار شناخته می‌شود و نه یک حوزه مفهومی و نظری گسترده. محمدزاده تیتکانلو (۱۳۷۸) بیان می‌کند که ارزیابی گاه همراه با نظریه، گاه همراه با کلمه روش و گاه با مدل و تکنیک استفاده می‌گردد. در جدول ۱ تعاریف ارائه‌شده در متن مقاله‌ها محققان ارائه می‌گردد. تعاریف نشان می‌دهد توجه به ارزیابی به‌عنوان یک فرایند در تعریف ارزیابی شکل گرفته است. با این حال، نگاه فرایندی به ارزیابی تنها محدود به این تعاریف است و دیدگاه ابزاری در کاربست ارزیابی همچنان غلبه دارد.

دسته‌بندی ارزیابی بر اساس زمان انجام آن (پیش، حین و پس از اجرا) بیشترین تکرار را در مقاله‌ها داشته است (موسوی کاظمی، ۱۳۸۶؛ قربانی و همکاران، ۱۳۹۳؛ رفیعی و برک‌پور، ۱۳۹۳؛ داداش‌پور و حاجی‌وند، ۱۳۹۴؛ حسینی دهاقانی و بصیرت، ۱۳۹۶). با این حال، برخی مقاله‌ها دسته‌بندی‌های متفاوتی ارائه نموده‌اند. موسوی کاظمی (۱۳۸۶) در مقاله خود ارزیابی را بر اساس موضوع به دسته‌های ارزیابی محیط‌زیستی، ارزیابی اجتماعی، ارزیابی اقتصادی و ارزیابی طرح‌های شهری دسته‌بندی می‌کند. عزیزی و آراسته (۱۳۹۰) با تأکید بر موضوع کاربری زمین ارزیابی را به دو دسته کمی (همچون مقایسه سرانه) و کیفی (همچون میزان سازگاری کاربری‌ها) تقسیم می‌کنند. رفیعی و برک‌پور (۱۳۹۳) با تأکید بر ارزیابی پس از اجرا سه رویکرد اصلی آن یعنی رویکرد انطباق‌محور، عملکردمحور و تلفیقی را ارائه می‌کنند.

داداش‌پور و حاجی‌وند (۱۳۹۴) بر اساس ورودی‌ها و خروجی‌ها دسته‌بندی‌ای برگرفته از کتاب لیچفیلد (Lichfield, 1996) ارائه داده‌اند که شامل چهار گروه ارزیابی فقط خروجی، فقط ورودی، ترکیبی از ورودی و خروجی و ترکیبی در مقیاس بزرگ‌تر است. ناصر مستوفی و قلمبر دزفولی (۱۴۰۰) سه نسل اجرای سیاست (بالا به پایین، پایین به بالا و ترکیبی) را شناسایی کرده و آن را به دسته‌بندی الکساندر (Alexander, 2009) از ارزیابی (انطباق‌محور، عملکردمحور

و سودمندگرا) پیوند داده‌اند. دانشور (۱۴۰۲) با ترکیب دسته‌بندی‌های مختلف ارائه‌شده در مبانی نظری جهانی، چهار نسل از ماهیت ارزیابی را ارائه می‌دهد. این چهار نسل بر مبنای نظریه برنامه‌ریزی و رفاه اقتصادی عبارت‌اند از: (۱) سنجش ویژگی‌های فردی: مبتنی بر برنامه‌ریزی سنتی و تحلیل هزینه-فایده؛ (۲) توصیف طرح‌ها و اهداف: مبتنی بر برنامه‌ریزی عقلانی و روش‌های میانه از جمله ماتریس دستیابی به اهداف؛ (۳) قضاوت در خصوص ارزش‌های زمینه‌ای: مبتنی بر برنامه‌ریزی ارتباطی و؛ (۴) مذاکره در خصوص ادعاها، علایق و مسائل: مبتنی بر نظریه‌های نوظهور همچون موضوع شهر.

جدول ۱. تعاریف ارزیابی ارائه‌شده در مقاله‌ها

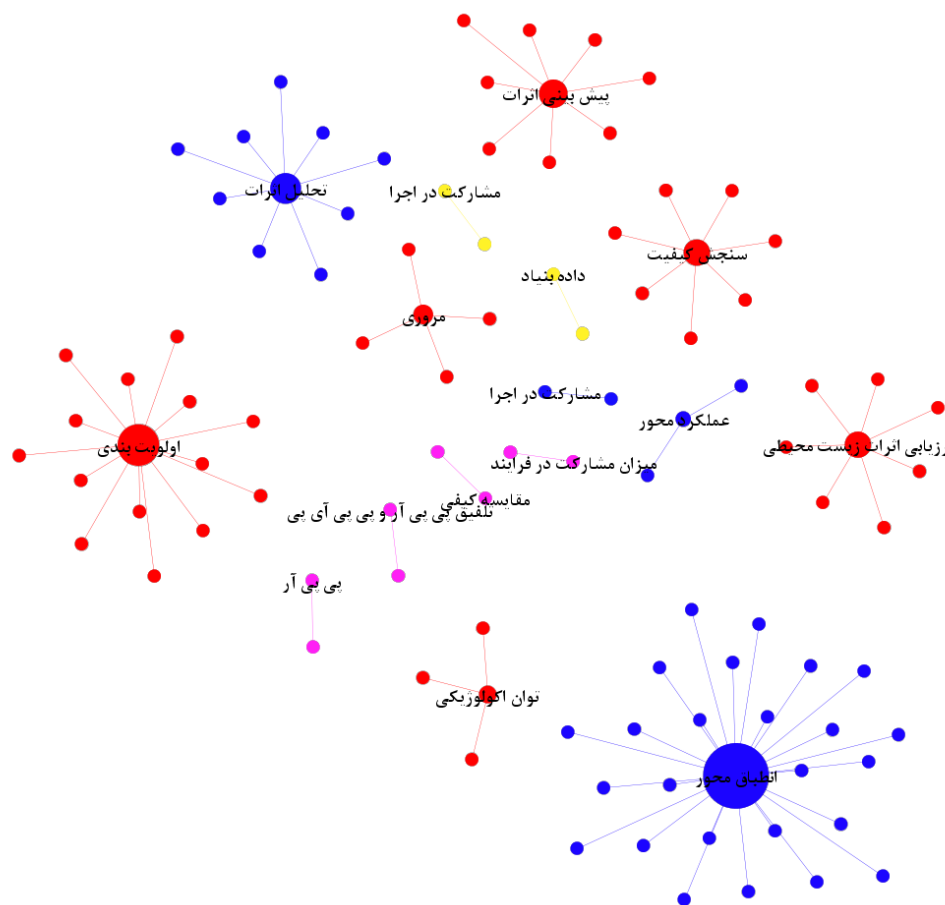
نگارنده (گان) و سال	شماره صفحه	تعریف ارزیابی	نوع تعریف ارزیابی
محمدزاده تیتکانلو (۱۳۷۸)	۵۳	ارزیابی را فرایندی دانسته‌اند که در آن داده‌ها، فعالیت‌ها و نتایج پروژه در مقابل هدف‌ها تحلیل می‌شود و به‌وسیله آن، اثرهای فاصله‌گرفتن از جدول‌ها یا نتایج پیش‌بینی‌نشده پروژه، مورد شناسایی قرار می‌گیرد.	فرایندمحور
		اساس ارزیابی، سنجش شایستگی نسبی راه‌حل‌های مختلف است و روند کلی مقایسه طرح‌ها را در برمی‌گیرد و چارچوبی برای تحلیل فراهم می‌آورد و شامل اصول سنجش، اقداماتی که در مقایسه شقوق مختلف یا آلت‌رناتیوها به کار می‌روند و تنظیم شواهد و مدارک است.	روشمندانه/ ابزاری
موسی کاظمی (۱۳۸۶)	۱۰	ارزیابی (سنجش)، روش و ابزاری برای شناخت اثرات و نتایج موجود یا احتمالی عملکردها، فعالیت‌ها و طرح‌ها است.	روشمندانه/ ابزاری
	۱۰	ارزیابی به معنی روش و ابزاری برای شناخت نتایج و پیامدهای توسعه شهر و طرح‌های جامع تهیه شده برای آن به کار می‌رود که مشخصه‌های محیط‌زیستی، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی آن نمایان هستند.	روشمندانه/ ابزاری
عزیزی و آراسته (۱۳۹۰)	۶-۷	ارزیابی یک فرایند نظام‌دار (نظام‌مند) برای جمع‌آوری، تحلیل و تفسیر اطلاعات است و انجام آن بدین منظور است که آیا اهداف موردنظر در پروژه، تحقق یافته‌اند یا در حال تحقق یافتن هستند؟ و این تحقق اهداف تاکنون به چه میزان صورت گرفته است؟	فرایندمحور
		ارزیابی، تحلیل بازنگرانه از یک پروژه، برنامه یا سیاست، با هدف تعیین کردن چگونگی و میزان موفقیت آن‌ها و فراگیری تجربیاتی از نحوه انجام شدن آن‌ها است.	
		ارزیابی را می‌توان معادل طی کردن یک مسیر طولانی در یک فرایند تکامل تدریجی برشمرد.	
قربانی و همکاران (۱۳۹۳)	۱۹۴	روش و ابزاری برای شناخت اثرات و نتایج موجود یا احتمالی عملکردها، فعالیت‌ها و طرح‌ها است.	روشمندانه/ ابزاری
		مقصود از ارزیابی هرگونه فرایندی است که به اولویت‌بندی‌های موردنظر طراحی نظم و نسق منطقی بخشد و طرح را با هدف‌های کلی و کوتاه‌مدت اولیه آن مرتبط سازد.	فرایندمحور
		ارزیابی امری است که در فواصل مختلف تصمیم‌گیری برای پیشبرد طرح و نتیجه‌گیری از مطالعات برنامه‌ریزی حادث می‌شود.	
رفیعی و برک‌پور (۱۳۹۳)	۶۶	رویه‌ای نظام‌مند از مشاهده، تحلیل و تنظیم قضاوتی در مورد یک عمل و نتایج آن (هم به‌صورت پیش‌بینی هم بر اساس اثرات) در فرایند برنامه/دستور کار/سیاست است.	فرایندمحور
شماعی و همکاران (۱۳۹۳)	۲۵۴	ارزیابی عبارت است از فرایند شناخت اهمیت یا ارزش‌گذاری فعالیت‌هایی که در زمینه برنامه‌های توسعه یا مشی معین انجام می‌گیرد. منظور از آن تعیین کارایی اقدامات انجام‌گرفته برای اجرا، کفایت منابع به‌کاررفته و همچنین پایداری و اثربخشی آن‌هاست.	فرایندمحور

روشمندانه/ ابزاری روشمندانه/ ابزاری	ارزیابی عبارت است از تنظیم معیارهای موقت، جمع‌آوری نظام‌مند تعدادی نمونه از واحدهای موردنظر، تبدیل نمونه‌ها به معیارهای تدوین‌شده و سرانجام تعیین موفقیت، کارایی و موردقبول بودن پدیده مورد مطالعه.	۷۳	داداش‌پور و حاجی‌وند (۱۳۹۴)
	ارزیابی صرفاً به مرحله‌ای از فرایند گفته می‌شود که به بررسی شایستگی یک طرح رجوع می‌کند و حالت مقایسه‌ای ندارد.		
	ارزیابی طرح یا برنامه به این مفهوم است که طرح یا برنامه‌ای که قبلاً شکل گرفته و به مرحله اجرا رسیده است، موردبررسی قرار گیرد تا مشخص شود که آیا اهداف پیش‌بینی شده تحقق یافته‌اند یا خیر؟		
روشمندانه/ ابزاری	ارزیابی عبارت است از سنجش حدود موفقیت در انجام وظایف و تکالیف پیش‌بینی‌شده به صورت سهم انجام کار یا مقایسه‌ای قابل سنجش. ارزیابی سنجش تفاوت و وضع موجود و حالت بهینه است.	۶	شفیعی دستجردی و صادقی (۱۳۹۶)
فرایندمحور	به فرایندی اشاره دارد که شایستگی، بها یا ارزش یک چیز یا محصول تعیین شود. ارزشیابی سیاست به معنی به کارگیری روش‌های پژوهش علوم اجتماعی برای انجام جست‌وجوی قاعده‌مند اثرات مداخله سیاستی است	۹۷	ابراهیم‌نیا و دانشپور (۱۳۹۷)
روشمندانه/ابزاری	ارزیابی بازنگری و تحلیل یک پروژه، برنامه و سیاست به منظور تعیین میزان موفقیت آن و درس گرفتن از تجارب آن است	۲۶۴	ناصر مستوفی و قلمبر دزفولی (۱۴۰۰ب)

رویکردهای غالب ارزیابی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای کشور

در تصویر ۶ با استفاده از نرم‌افزار *gephi* بر اساس خروجی نرم‌افزار *MAXQDA*، مرز دانش ارزیابی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای مشخص گردیده است. در این دسته‌بندی رویکردهای پیش از اجرا با رنگ قرمز، رویکردهای حین اجرا با رنگ زرد، رویکردهای پس از اجرا با رنگ آبی و رویکردهای یکپارچه با رنگ بنفش مشخص شده‌اند. رویکردهای ارزیابی در مطالعات را نمی‌توان به سادگی مبانی نظری جهانی دسته‌بندی نمود. برای مثال استفاده از رویکردهای اثرات محیط‌زیستی و اجتماعی به عنوان رویکردهای ارزیابی پیش از اجرا شناخته می‌شوند. با این حال در بسیاری از مطالعات از این رویکرد در مرحله پس از اجرا استفاده شده است. این مطالعات را بر اساس تعاریف جهانی نه می‌توان در گروه ارزیابی انطباق‌محور قرار داد و نه در گروه ارزیابی عملکردمحور؛ بنابراین در این مقاله این دسته مطالعات با عنوان رویکردهای تحلیل اثرات تعریف می‌شوند. همچنین مطالعاتی وجود دارد که از لحاظ زمانی هم حین اجرا و هم پس از اجرا بر مبنای مشارکت ذی‌نفعان شکل گرفته است. روش‌های استفاده شده در این مقاله‌ها مبتنی بر پرسشنامه و ارتباط با ذی‌نفعان است؛ بنابراین بر اساس زمانی می‌توان آن‌ها را در دو دسته مجزا قرار داد. در ارزیابی یکپارچه کل فرایند برنامه‌ریزی از مرحله تصمیم‌گیری تا پیامدها مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. برای نمونه می‌توان به مقاله طبیبیان و آسوده (۱۳۹۳) اشاره نمود که روش‌شناسی طرح-فرایند-نتایج (*PPR*) را در فرایند برنامه‌ریزی طرح‌های شهری به کار بستند. پس از بررسی مقاله‌ها مشخص شد رویکرد ارزیابی انطباق‌محور بیشترین سهم را در مقاله‌ها دارد. پس از آن ارزیابی مبتنی بر اولویت‌بندی قرار دارد. اولویت‌بندی اهداف، تصمیمات و اقدامات که با روش‌های آماری و چندمعیاری انجام می‌گردد، در این گروه قرار می‌گیرد. تحلیل اثرات سومین رویکرد پرتکرار در مطالعات ارزیابی کشور است و روش‌های متنوع آماری و چندمعیاری و اثرات محیط‌زیستی پس از اجرا و متمرکز بر موضوعات خاص همانند رضایتمندی و عدالت فضایی را در برمی‌گیرد.

تصویر ۶. خوشه‌بندی رویکردهای استفاده شده در مقاله‌ها

بحث

بررسی ۸۶ مقاله در زمینه ارزیابی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای از سال ۱۳۷۰ تا ۱۴۰۲ در نشریه‌های علمی نشان داد ارزیابی در مطالعات برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای کشور نه به‌عنوان یک چالش بلکه به‌عنوان یک ابزار شناخته می‌شود. این موضوع در ارزیابی پس از اجرا بیشتر آشکار می‌شود. جایی که مطالعات به‌منظور ارزیابی پیامدهای طرح و برنامه‌ها شکل گرفته؛ اما در مبانی نظری از رویکردهای ارزیابی پس از اجرا و یا توسعه روش‌شناسی متناسب با طرح و برنامه موردنظر غفلت شده است. این غفلت سبب شده تا ارزیابی نتواند جایگاه واقعی خود را در فرایند برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای چه در نظریه و چه در عمل داشته باشد. عدم پرداختن به ارزیابی به‌عنوان مسئله سبب شده تا مطالعات ارزیابی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای کشور مطالعاتی با روش‌های تکرارنشده انجام شود و مشخص نگردد که این روش‌ها به چه میزان کاربردی و مناسب هستند. دیگر چالش‌های ارزیابی عبارت‌اند از:

ضعف در مبانی نظری و روش‌شناسی کیفی‌محور و رویکرد عملکردمحور: در بین رویکردهای پس از اجرا رویکرد عملکردمحور کمتر موردتوجه قرار گرفته است. یکی از دلایل اصلی این است که طرح‌های جامع ماهیتی بلوپرینتی دارند و این نوع از برنامه‌ها با رویکرد انطباق‌محور هماهنگی دارد. با این حال این نکته می‌بایست مدنظر قرار گیرد که طرح‌های جامع برنامه‌های بلندمدتی است که طرح‌های تفصیلی و طرح‌های موضوعی-موضوعی متأثر از آن است. به عبارتی اگرچه از نظر محتوایی (اهداف و نحوه اجرا) بلوپرینتی است، اما از منظر زمانی و جایگاه در نظام شهرسازی می‌تواند به‌عنوان هدایت‌کننده تصمیمات بعدی استفاده شود. همچنین به دلیل عدم توجه به ارزیابی طرح‌های فرادست (داداش‌پور و حاجی‌وند، ۱۳۹۴) و ارتباط آن‌ها با یکدیگر انجام ارزیابی نظام‌مند با مشکل مواجه می‌گردد. رویکرد عملکردمحور ماهیتی کیفی دارد (پورحسین روشن و همکاران، ۱۳۹۹) و ضعف در توسعه روش‌شناسی کیفی‌محور یکی از دلایل عدم توجه به رویکرد عملکردمحور است.

ضعف در مبانی نظری و روش‌شناسی ارزیابی حین اجرا و سنجش کیفیت: در این باره حسینی دهاقانی و بصیرت (۱۳۹۶، ۲۴۶) بیان می‌کنند که «... در اغلب پژوهش‌ها میزان تحقق کاربری‌های پیش‌بینی‌شده در طرح ارزیابی می‌گردد؛ بنابراین برای چنین ارزیابی‌هایی لازم است دوره اجرای طرح به پایان برسد و پس از آن به سنجش موفقیت و شکست پرداخت. لذا در پروژه‌های مرتبط با طرح‌های جامع شهری و به‌خصوص در طرح‌های شهرهای جدید، اغلب از ارزیابی حین اجرای طرح غفلت شده است». پیشنهاد آن‌ها برای تقویت استفاده از سنجش کیفیت برنامه است. استفاده از رویکرد سنجش کیفیت برنامه به سه دلیل برای ارزیابی طرح‌های جامع مفید است: (۱) به دلیل محتوایی بودن طرح‌های توسعه این رویکرد می‌تواند قضاوت کارآمدی نسبت به طرح ارائه دهد (قاجار خسروی و حقیقت نائینی، ۱۳۹۹)؛ (۲) به دلیل بلندمدت بودن طرح‌های جامع و طرح‌های فرادست آن، سنجش کیفیت فرصت قضاوت در باب خوب یا بد بودن برنامه را مهیا می‌سازد؛ و (۳) روش‌ها و معیارهای سنجش کیفیت به‌خوبی در مبانی نظری ارزیابی جهانی تعریف شده‌اند و قابلیت کاربست در مطالعات نظری و عملی داخل کشور را دارند.

ضعف در مبانی نظری رویکرد انطباق‌محور: علی‌رغم اینکه بیشترین سهم روش‌شناسی مقاله‌ها مربوط به ارزیابی انطباق‌محور است با این حال ضعف مبانی نظری در این زمینه مشهود است. این ضعف نظری باعث ایجاد چالش‌های روش‌شناسانه می‌گردد. تالن (Talen, 1996) مفهوم موفقیت را شرح می‌دهد و بیان می‌کند تعیین موفقیت و شکست مفهومی پیچیده و نیازمند یک سازوکار نظام‌مند است. برای مثال چگونه می‌توان پیامدهای عینی توسعه را به طرح‌های توسعه نسبت داد؟ لوریان و همکاران (Laurian et al., 2010) بیان می‌کنند که در رویکرد انطباق‌محور تحت تأثیر برنامه‌ریزی عقلانی-جامع به طریقه نسبت دادن پیامد به برنامه توجهی نمی‌شود. علت اصلی این امر آن است که برنامه‌ریزی به‌عنوان کنترل توسعه آینده شناخته شده و فرض می‌شود عدم قطعیت در این فرایند تأثیری ندارد. این در حالی است که عوامل بیرونی و عدم قطعیت‌های بسیاری بر توسعه شهری تأثیرگذار هستند که نسبت دادن پیامدها به برنامه موردنظر دشوار می‌سازد. همچنین روش‌های متنوعی در زمینه ارزیابی انطباق‌محور وجود دارد که در مطالعات داخل کشور کمتر موردتوجه قرار گرفته‌اند. محققانی در مبانی نظری جهانی ارزیابی سعی داشتند با اصلاح سازوکار ارزیابی انطباق‌محور همچون تکیه بر جوازهای صادره و دسته‌بندی انواع عدم تطابق‌ها، قضاوتی واقع‌بینانه از شکست و موفقیت برنامه‌ریزی ارائه دهند. با این حال برخلاف تحولات جهانی، تعداد مطالعات و تنوع روش‌های ارزیابی انطباق‌محور به دلیل ضعف نظری موجود محدود است.

ضعف در ابعاد فضایی و اجتماعی و سیاستی: علی‌رغم فراگیری علوم سنجش‌ازدور در ارزیابی، در مقاله‌ها موردبررسی تعداد اندکی (۶ مقاله) از نرم‌افزارهای مربوطه همچون GIS برای تحلیل و ارزیابی استفاده نموده‌اند و اغلب بر مقایسه میزان مساحت و سرانه کاربری‌ها تمرکز داشته‌اند. این در حالی است که استفاده از نرم‌افزارهای GIS در عین بررسی میزان تطابق آماری کاربری‌ها، برای مشخص شدن شدت عدم انطباق‌ها، شناسایی هسته اصلی عدم انطباق‌ها و عوامل فضایی تأثیرگذار بر شکل‌گیری عدم انطباق‌ها (موانع طبیعی و انسان‌ساخت) نیز کارآمد خواهد بود. همچنین بعد اجتماعی موردتوجه مقاله‌ها اغلب پیش‌بینی جمعیتی و تطابق آن با افق طرح است. این در حالی است که مباحث مختلف از جمله نحوه مشارکت در تهیه، اجرای طرح و همچنین موانع یا پتانسیل‌های مشارکت ذی‌نفعان اهمیت بسیاری دارد. ارزیابی‌های انجام شده بر اساس معیارهای موضوعات مختلف هستند. برای مثال ارزیابی طرح جامع از منظر توسعه پایدار، این قبیل مطالعات به‌جای تمرکز بر سیاست‌های برنامه‌ریزی و برنامه با وام‌گیری معیارها از موضوعات مختلف ارزیابی را انجام می‌دهند (رویکرد تحلیل اثرات). برای مثال ابتدا معیارهای یک شهر پایدار شناسایی و بر اساس آن برنامه مورد قضاوت قرار می‌گیرد. از این‌رو به‌جای تمرکز به ارزیابی به‌عنوان یک فرایند تحلیل سیاستی، ارزیابی اغلب ماهوی و موضوع‌محور است. این امر باعث تضعیف کاربرد بعد سیاستی در ارزیابی شده است؛ زیرا در بعد سیاستی اغلب نحوه تصمیم‌گیری، تأثیر تصمیم‌گیری و فرایندهای اقدام سیاست‌ها اهمیت دارد.

ضعف در ایجاد رابطه بین نظریه برنامه‌ریزی و ارزیابی و در نتیجه ضعف در ارزیابی فرایندگرا: «اگر برنامه‌ریزی خواهان اعتبار به‌عنوان یک رشته و یا یک حرفه است، معیارهای ارزیابی باید قادر به قضاوت واقعی از اثربخشی برنامه‌ریزی باشند و برنامه‌ریزی خوب باید از برنامه‌ریزی بد قابل‌تمایز باشد» (Alexander & Faludi, 1989, 127). این جمله اهمیت ارزیابی در فرایند برنامه‌ریزی را نشان می‌دهد. برنامه‌ریزی تنها شامل طرح و برنامه نیست، بلکه فرایند، برنامه و پیامد را شامل می‌گردد. پارادایم‌های فکری، نظریه‌های برنامه‌ریزی و نوع برنامه‌ها بر شکل‌گیری نظریه‌های ارزیابی تأثیر می‌گذارند. این بی‌توجهی باعث شده تا ارزیابی فرایندگرا یعنی ارزیابی هماهنگ با برنامه، طرح و پیامد در کشور با خلأ مطالعاتی روبرو شود. از این‌رو نیاز است اتصال نظریه برنامه‌ریزی و رویکرد ارزیابی و همچنین ایجاد و توسعه رویکرد ارزیابی نظام‌مند جهت قضاوت واقع‌بینانه از فرایند برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای کشور (برنامه، فرایند و پیامد) موردتوجه قرار گیرد.

کمی‌گرایی و تمرکز بیش‌ازحد به روش‌های آماری: درک عمیق‌تر مسئله، تقویت حساسیت نظری و شناخت ابعاد مختلف یک مسئله از جمله مزیت‌های روش‌های ارزیابی کیفی نسبت به روش‌های کمی است. اغلب مطالعات متمرکز بر روش‌های آماری هستند. روش‌های آماری بیشتر برای معنادار بودن روابط قابل‌استفاده هستند و به نظر نمی‌رسد به‌تنهایی بتوانند چارچوب مناسبی جهت قضاوت ایجاد کنند. از سوی دیگر روش‌های کیفی همچون نظریه زمینه‌ای می‌تواند به تقویت ارزیابی متناسب با نظام شهرسازی کشور کمک کند. استفاده از نظریه زمینه‌ای برای بررسی علل شکست یا موفقیت برنامه و برنامه‌ریزی است و علاوه بر توصیف، به دنبال یافتن چرایی عدم تطابق‌ها نیز می‌باشد. کمی‌گرایی بیش‌ازحد یکی از چالش‌های ارزیابی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای کشور است که به‌موجب آن بسیاری از جنبه‌های مهم مؤثر در قضاوت نادیده گرفته می‌شوند.

نتیجه‌گیری

برای تقویت گام ارزیابی در مبانی نظری برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، ضروری است نگاه ابزاری و روش‌شناسانه به ارزیابی، به دیدگاهی فرایندمحور تغییر یابد. در این صورت می‌توان بستر مناسبی برای توسعه روش‌شناسی‌های متناسب با انواع برنامه‌ریزی و برنامه‌های کشور فراهم کرد. همچنین، بازنگری در روش‌های رایج ارزیابی، به‌ویژه در ارزیابی پس از اجرا، ضروری است. نقد روش‌های به‌کاررفته، همچون روش مقایسه سرانه، می‌تواند مانع تکرار روش‌های ناکارآمد و زمینه‌ساز توسعه روش‌های جدید باشد. در حال حاضر، با وجود استفاده گسترده از این روش، مطالعه‌ای وجود ندارد که کارایی آن را برای طرح‌های جامع کشور بررسی کند. با توجه به افق بلندمدت طرح‌های جامع، تعدد عوامل اجرایی و تأثیرپذیری از عوامل بیرونی، عدم انطباق سرانه‌ها با واقعیت اجتناب‌ناپذیر است؛ بنابراین نمی‌توان موفقیت طرح را صرفاً بر پایه تحقق سرانه‌ها سنجید. در این میان، سنجش کیفیت برنامه باید بیش‌ازپیش در مبانی نظری ارزیابی در ایران موردتوجه قرار گیرد. این رویکرد که از دهه ۱۹۹۰ مورد استقبال جهانی قرار گرفته، با پوشش موضوعات متنوع و اتکا به تحلیل محتوای برنامه‌ها، امکان تمایز بین برنامه خوب و بد را فراهم می‌کند. همچنین، تقویت چارچوب‌های ارزیابی عملکردمحور با تأکید بر روش‌های کیفی و ابعاد سیاستی، می‌تواند چشم‌انداز مناسبی از نظام برنامه‌ریزی، روابط نهادی و سلسله‌مراتب طرح‌ها ارائه دهد. این رویکرد به‌ویژه برای ارزیابی طرح‌های کلان‌مقیاس مانند طرح مجموعه شهری یا طرح‌های منطقه‌ای اهمیت دارد و می‌تواند خلأ مطالعاتی در ارزیابی طرح‌های کلان‌مقیاس را برطرف نماید.

- Afsharnia, A., Zebardast, E., & Talachian, M. (2019). Investigating and evaluating urban development plans based on spatial justice approach (Case study: Farahzad reorganization plan [Barresi va arzyabi-e tarhha-ye tose'e shahri bar asas-e rooykard-e edalat-e fazaee (nemune moredi: Tarh-e samandehi-e Farahzad)]. *Urban and Regional Development Planning*, 4(9), 59-92. <https://doi.org/10.22054/urdp.2021.54937.1245> (in Persian)
- Alexander, E. R. (1985). From idea to action: Notes for a contingency theory of the policy implementation process. *Administration & Society*, 16(4), 403-426. <https://doi.org/10.1177/009539978501600402>
- Alexander, E. R. (2006). Evolution and status: Where is planning evaluation today and how did it get here. In Alexander, E.R. (Ed.), *Evaluation in planning: Evolution and prospects*(pp,3-16). Routledge.
- Alexander, E. R. (2009). Dilemmas in evaluating planning, or back to basics: what is planning for?. *Planning theory & practice*, 10(2), 233-244. <https://doi.org/10.1080/14649350902884177>
- Alexander, E. R., & Faludi, A. (1989). Planning and plan implementation: Notes on evaluation criteria. *Environment and planning B: Planning and Design*, 16(2), 127-140. <https://doi.org/10.1068/b160127>
- Aminzade, B., & Roodaki, S. (2017). An integrated method for assessments of detailed plans by using plan process result (PPR) and process policy-plan/program implementation (PPIP) (Case study: Region 6 of Shiraz detailed plan) [Erae-ye raveshi talfighi baraye arzyabi-e tarhha-ye tafsili-e shahri (motale'e moredi: Tarh-e tafsili-e mantaghe 6 shahrdari-e Shiraz)]. *Hoviatshahr*, 11(29), 29-42. <https://dori.net/dor/20.1001.1.17359562.1396.11.1.3.5> (in Persian)
- Anari, F., Eghbali, N., & Moayedfar, R. (2020). Assessing the impact of the communication network structure of the eastern area of Tehran's strategic plan on urban resilience [Arzyabi-e tasir-e sakhtar-e shabake-ye ertebati-e hoze-ye sharghi-e tarh-e rahbordi-e shahr-e Tehran bar tabavari-e shahri]. *Human Geography*, 12(1), 595-617. <https://dori.net/dor/20.1001.1.66972251.1398.12.1.31.9> (in Persian)
- Andalib, A., & Akhgr, H. (2015). Evaluation of the application of passive defense concepts in urban comprehensive development plans [Arzyabi-e nahve-ye bahregiri az mafhum-e padafand-e gheir-e amel dar tarhha-ye tose'e va omran-e (jame) shahri]. *Research and Urban Planning*, 6(22), 111-124. <https://dori.net/dor/20.1001.1.22285229.1394.6.22.8.4> (in Persian)
- Ansari, S., & Andalib, A. (2016). An evaluation framework for measuring participation in urban renovation project and it's application in the special renovation project of Khoob-Bakht neighborhood [Olguee novin baraye mizan-e mosharekati budan-e tarhha, nemune: mahale-ye Khoob Bakht]. *Naghshejahan*, 6(1), 5-17. <http://dori.net/dor/20.1001.1.23224991.1395.6.1.5.3> (in persian)
- Asghari Saraskanroud, S., Taghilo, A., & Asghari, S. (2018). Analyze and evaluate the environment effects of tourism projects in the Safaieh of Khoy city [Tahlil va arzyabi-e asar-e belghove-ye zistmohiti-e ejra-ye tarh-e gardeshgari dar bakhsh-e Safaieh shahrestan-e Khoy]. *Tourism and Development*, 7(1), 118-134. https://www.itsairanj.ir/article_63615.html (in persian)
- Azargoon, N., Mansouri, A., & Barati, N. (2018) Providing Assessing Indicators and Evaluating Urban Sustainable Development in City Development Strategies Using the Balanced Scorecard Model [Erae-ye shakhesha-ye sanjesh va arzyabi-e tose'e-ye paydar-e shahri dar tarhha-ye tose'e-ye rahbordi-e shahri (CDS) ba estefade az model-e kart-e emtiaz-e mota'adel]. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 11(23), 265-281. https://www.armanshahrjournal.com/article_69728.html (in Persian)
- Azizi, M., & Arasteh, M. (2012). Evaluation of forecasting implementations and development directions in master plan of Lar city [Arzyabi-e tahaghoghpaiziri-e pishbiniha-ye karbari-e arazi va pishnahadha-ye jahat-e tose'e

- dar tarh-e jame'e shahr-e Lar]. *Urban-Regional Studies and Research*, 3(11), 1-22. https://journals.ui.ac.ir/article_19999.html (in Persian)
- Azizi, M., & Bahra, B. (2021). A post-implementation assessment of flagship projects in the urban neighborhoods: Case study, of Godal- Mosalla neighborhood in Yazd, Iran [Arzyabi-e asarat-e pazhuheshha-ye moharek-e tose'e dar mahaleha-ye shahri, nemune motale'e: mahale-ye Godal Mosala, shahr-e Yazd]. *Motaleate Shahri*, 73(10), 57-70. <https://doi.org/10.34785/J011.2021.172> (in Persian)
- Baer, W. C. (1997). General plan evaluation criteria: An approach to making better plans. *Journal of the American Planning Association*, 63(3), 329-344. <https://doi.org/10.1080/01944369708975926>
- Bahrani, M., Barfipoor, M., & Shahriyari, M., (2021). Assessment and Evaluation of the degree of feasibility of the comprehensive urban plan of Safashahr [Sanjesh va arzyabi-e mizan-e tahaghogh-paziri-e tarh-e jame-e shahri-e Safashahr]. *Geography and Human Relationships*, 3(4), 121-141. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.26453851.1400.3.4.9.4> (in Persian)
- Baker, J. D. (2016). The purpose, process, and methods of writing a literature review. *AORN journal*, 103(3), 265-269. <https://doi.org/10.1016/j.aorn.2016.01.016>
- Barakpour, N., & Ansari, M. (2023). Evaluation of urban and regional development plans from social sustainability viewpoint [Arzyabi-e barnameha-ye tose'e shahri va mantaghei az manzar-e paydari-e ejtemae]. *Urban Space and Social Life*, 1(3), 1-16. <https://doi.org/10.22034/jpr.2023.55228.1029> (in Persian)
- Berke, P. R. (2002). Does sustainable development offer a new direction for planning? Challenges for the twenty-first century. *Journal of planning literature*, 17(1), 21-36. <https://doi.org/10.1177/088122017001002>
- Berke, P., & Godschalk, D. (2009). Searching for the good plan: A meta-analysis of plan quality studies. *Journal of planning literature*, 23(3), 227-240. <https://doi.org/10.1177/0885412208327014>
- Berke, P., Backhurst, M., Day, M., Ericksen, N., Laurian, L., Crawford, J., & Dixon, J. (2006). What makes plan implementation successful? An evaluation of local plans and implementation practices in New Zealand. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 33(4), 581-600. <https://doi.org/10.1068/b31166>
- Bozorgmehr, N., Habibi, M., & Barakpour, N. (2013). Assessment of Karaj current development plan based on the smart growth [Arzyabi-e tarh-e pishnahadi-e tose'e-ye shahr-e Karaj mobtani bar ruykard-e roshd-e hushmand]. *Journal of Architecture and Urban Planning*, 6(11), 131-154. <https://www.doi.org/10.30480/aup.2013.115> (in Persian)
- Calkins, H. W. (1979). The planning monitor: an accountability theory of plan evaluation. *Environment and Planning A*, 11(7), 745-758. <https://doi.org/10.1068/a110745>
- Dadashpour, H., & Heydari, M. (2022). Schools of urban and regional planning evaluation: A genealogical perspective. *International Review for Spatial Planning and Sustainable Development*, 10(3), 302-320. https://doi.org/10.14246/irspsd.10.3_302
- Dadashpour, H., & Hajivandi, N. (2016). Assessing the realizability of regional development plans in Iran (Case study: Saveh district development plan) [Arzyabi-e mizan-e tahaghogh-paziri-e tarhha-ye tose'e va omran-e nahiei dar Iran (morede motaleati: tarh-e tose'e va omran-e nahiei-e Saveh)], *Environmental Based Territorial Planning*, 11(41), 71-92. <https://sanad.iau.ir/Journal/ebtp/Article/986897> (in Persian)
- Daneshvar, M. (2023). Assessing the land use realization of Mashhad city master plans using spatial conformance based evaluation method [Sanjesh-e tahaghogh-e karbari-e arazi-e tarhha-ye tose'e va omran-e (jame) shahr-e Mashhad ba estefade az ravesh-e arzyabi-e entebegh mehvar mobtani bar makan]. *Geography and Development*, 21(72), 239-271. <https://doi.org/10.22111/gdij.2023.40231.3342> (in Persian)
- Ebrahimi, V., & Abdi Daneshpour, Z. (2019). Proposing a policy evaluation framework: Application in analyzing population concentration organizing policy in Tehran [Pishnahad-e yek cheharchoob-e arzesyabi-e siyasat-e omumi: bekargiri-e dar tahlil-e siyasat-e sazmandehi-e tamarkoz-e jamiat dar Tehran]. *Architecture and Urban Planning*, 11(23), 95-110. <https://doi.org/10.30480/aup.2019.716> (in Persian)
- Emami, M., & Zebardast, E. (2014). The evaluation of urban development plans based on interconnectedness and connectivity principle using AHP model case study: Imam Ali Square revitalization plan in Isfahan [Arzyabi-e tarhha-ye tose'e shahri bar asas-e asl-e hampeyvandi va etesal ba estefade az ravesh-e AHP, motale'e moredi: tarh-e ehya-ye Meydan-e Emam Ali-e Esfahan]. *Motaleate Shahri*, 3(11), 21-38. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_9564.html (in Persian)
- Fallah Zadeh, S., & Mahmoudi Pati, F. (2015). Prioritizing participatory policies in urban regeneration with emphasis on the probability of conflict among key stakeholders (case study: Old part of Amol urban regeneration plan) [Olaviatbandi-e siyasatha-ye mosharekati dar bazafarini-e shahri ba takid bar ehtemal-e voghu-e nasazeghari mian-e bahrevaran: motale'e moredi: barnamye bazafarini-e baft-e ghadime Amol]. *Motaleate Shahri*, 4(15), 5-16. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_13800.html (in Persian)

- Faludi, A. (1989). Conformance vs. performance: Implications for evaluation. *Impact Assessment*, 7(2-3), 135-151. <https://doi.org/10.1080/07349165.1989.9726017>
- Faraji Sabokbar, H., Hosseini, A., Ashoornejad, Gh., Soleimani, H., Shiripour, M., & Ahmadtouzeh, V. (2015). Analysis and assessment of settlement development on urban area with the new hybrid multi-criteria decision-making methods, A case study: East Azarbaijan [Tahlil va arzyabi-e tose'e-ye sokunatgahi dar navahi-e shahri-e ostan-e Azarbaijan-e sharghi]. *Geographical Planning of Space*, 5(17), 27-53. https://gps.gu.ac.ir/article_11872.html (in Persian)
- Farhoodi, R., & Abdollahi, M. (2005). Evaluation of the planning process and regional impacts of national development projects (Case study: Karun 3 dam) [Arzyabi-e farayend-e barnamerizi va asarat-e mantaghei-e tarhha-ye omrani melli (pazhuhesh-e moredi sad-e Karun-e 3)]. *Geographical Journal of Territory*, 2(7), 80-98. <https://sanad.iau.ir/Journal/sarzamin/Article/823920> (in Persian)
- Fazel, A., & Daryabari, J. (2018). Evaluation of Tehran metropolitan master plan [Arzyabi-e meyarha-ye tahie-ye tarh-e jeme-e kalanshahr-e Tehran]. *Modiriyat Shahri*, 17(50), 373-385. <http://ijurn.imo.org.ir/article-1-2210-fa.html> (in Persian)
- Firoozi, M., Nemati, M., & Daripour, N. (2015). Assessment and evaluation of quality of life indicators in the Mehr housing project (Case study: Omidyeh city) [Sanjesh va arzyabi-e shakhesha-ye kefiat-e zendegi dar tarh-e maskan-e Mehr (motale'e moredi: shahr-e Omidyeh)]. *Geography and Environmental Studies*, 3(11), 49-62. <https://sanad.iau.ir/Journal/ges/Article/979294> (in Persian)
- Fu, X., Wang, R., & Li, C. (2024). Can ChatGPT evaluate plans?. *Journal of the American Planning Association*, 90(3), 525-536. <https://doi.org/10.1080/01944363.2023.2271893>
- Ghajar Khosravi, M., & Haghighat Naeeni, Gh. (2020). Evaluating the quality of urban development plans in mid-sized and large cities in Iran [Arzyabi-e kefiat-e tarhha-ye tose'e va omran-e shahrha-ye miani va bozorg dar Iran]. *Motaleat Shahri*, 9(36), 133-145. <https://doi.org/10.34785/J011.2021.589> (in Persian)
- Ghanbari, A., Salaki Maleki, M., & Ghasemi Khoyi, M. (2019). Spatial assessment the proposed sub-cores of the new master plan of the city of Tabriz to become transit-oriented development centers (TOD) [Arzyabi-e fazaee-ye hasteha-ye farei-e pishnahadi-e tarh-e jame-e jadid-e shahr-e Tabriz baraye tabdil be marakez-e tose'e-ye hamlo nagh mehvar (TOD)]. *Spatial Planning*, 9(2), 23-46. <https://doi.org/10.22108/sppl.2019.112511.1273> (in Persian)
- Gharagozlu, Z. (1987). *The role of evaluation in the process of urban and regional planning and its common techniques* [Naghsh-e arzyabi dar ravand-e barnamerizi-e shahri va mantaghei va teknikha-ye rayej an]. Central of Housing and Building Research. (in Persian)
- Ghorbani Koutanaei, A., & Noori Kermani, A. (2019). Investigation of the central area design in the regions of Tehran with an emphasis on the 15th region between 2007 and 2017 [Arzyabi-e tarh-e nahie mehvar dar manateghe-e shahr-e Tehran ba takid bar mantaghe 15 beyn-e salha-ye 1386 ta 1396]. *Geography and Regional Planning*, 9(4), 497-513. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286462.1398.9.4.3.3> (in Persian)
- Ghorbani, R., Jame-e-Kasra, M., & Mirzabaki, M. (2014). Evaluation of spatial adaptation ratio on urban comprehensive plans implementation process; Case study: Bonab city [Arzyabi-e mizan-e entebagh-e makani dar farayand-e ejra-ye tarhha-ye jame-e shahri (motale'e moredi: tarh-e jeme-e shahr-e Bonab)]. *Geography and Planning*, 18(49), 191-216. https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_2202.html (in Persian)
- Guyadeen, D., & Seasons, M. (2015). Plan evaluation: Challenges and directions for future research. *Planning Practice & Research*, 31(2), 215-228. <https://doi.org/10.1080/02697459.2015.1081335>
- Guyadeen, D., & Seasons, M. (2016). Evaluation theory and practice: Comparing program evaluation and evaluation in planning. *Journal of Planning Education and Research*, 38(1), 98-110. <https://doi.org/10.1177/0739456x16675930>
- Habibi, K., Behzadfar, M., Meshkini, A., Alizadeh, H., & Mahaki, V. (2011). Assessment of the impact of urban development plans on deconstruction and the qualitative enhancement of spaces in the traditional Iranian city [Arzyabi-e asarat-e tarhha-ye tose'e-ye shahri bar sakhtarshekani va ertegha-ye keifi-e fazaha-ye shahr-e kohan-e Irani]. *Iranian-Islamic City*, 1(4), 15-28. <https://sid.ir/paper/177399/fa> (in Persian)
- Hadi Zanvar, B. (2016). Assessment of the feasibility of urban development plans in Tehran [Arzyabi-e tahaghogh paziri-e tarhha-ye shahri dar Tehran]. *Haft Shahr*, 15(53), 8-35. <https://www.magiran.com/p1780631> (in Persian)
- Hasanpour, M., & Bakhshande Nosrat, A. (2017). Evaluation of the preparation process of strategic structural plans in tehran's district 11 with emphasis on the Railway Square and Valiasr intersection area [Arzyabi-e farayand-e tahie-ye tarhha-ye sakhtari rahbordi-e mantaghe 11 shahr-e Tehran ba takid bar mahdude-ye meydane Rahahan va cheharrah-e Valiasr]. *Human Geography*, 9(4), 75-87. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.66972251.1396.9.4.5.2> (in Persian)

- Hataminejad, H., & Amoo, E. (2019). The pathology of Iranian land use planning [Asib shenasi va arzyabi-e tarhha-ye amayesh-e sarzamin dar keshvar-e Iran]. *Regional planning*, 9(34), 27-38. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22516735.1398.9.34.3.8> (in Persian)
- Hejazi, J. (2020). Assessment of public participation in the implementation of urban regeneration projects (Case study: Central deteriorated fabric of Ahvaz city) [Arzyabi-e mosharekat-e mardom dar ejra-ye tarh-e bazafarini-e shahri (nemune moredi: baft-e farsude-ye markazi-e shahr-e Ahvaz)], *Geographical Engineering of Territory*, 4(1), 117-132. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25381490.1399.4.7.9.4> (in Persian)
- Hojati, H., Pourmohammadi, M., & Ghorbani, R. (2018). A review of the comprehensive planning process of Rasht city with a comparative approach (Triple comprehensive city plans) [Naghdi bar farayand-e barnamerizi-e jeme-e shahr-e Rasht ba ruykard-e tatbighi (tarhha-ye jeme-e segane-ye shahr)]. *Urban Planning Knowledge*, 2(1), 1-22. <https://doi.org/10.22124/upk.2018.8792.1010> (in Persian)
- Hong, Q. N., & Pluye, P. (2018). Systematic reviews: A brief historical overview. *Education for information*, 34(4), 261-276. <https://doi.org/10.3233/efi-180219>
- Hosseini Dehaghani, M., & Basirat, M. (2017). Urban plan quality evaluation using an integrated approach of ISM and ANP (Case study: Master plan of Pooladshahr city (2012)) [Arzyabi-e keifiyat-e tarhha-ye jeme-e shahri ba ruykard-e talfighi-e ISM va ANP (mored-e motale'e: tarh-e baznegari dar tarh-e jeme-e Pooladshahr (mosaveb-e 1390))]. *Town and Country Planning*, 9(2), 245-274. <https://doi.org/10.22059/jtcp.2017.231042.669704> (in Persian)
- Jafari, A., & Habibpour, A. (2008). Evaluation of new cities development effect on the environment [Arzyabi-e asarat-e tose'e-ye shahrha-ye jadid bar mohitzist (motale'e moredi: shahr-e jadid-e Pardis-e Tehran)]. *Modiriyat Shahri*, 6(21), 45-58. <https://sid.ir/paper/91960/fa> (in Persian)
- Javid, A., & Behzadfar, M. (2018) Evaluation of the rational value of Tehran's comprehensive urban development plans [Arzyabi-e arzesh-e manteghi-e barnameha-ye jame-e tose'e-ye shahri-e Tehran]. *Urban Economics and Management*, 6(3), 1-13. <https://www.doi.org/10.29252/ueam.6.23.1> (in Persian)
- Jesson, J., Matheson, L., & Lacey, F. M. (2011). *Doing your literature review: Traditional and systematic techniques*. Sage.
- Jozi, A., & Hosseini, Z. (2015). Evaluation of ecological capacity on Yasuj city for implementation urban land use [Arzyabi-e tavan-e ekolozhiki-e Yasuj be Manzur-e esteghrar-e karbari-e tose'e shahri]. *Environment Studies*, 41(3), 589-612. <https://doi.org/10.22059/jes.2015.55899> (in Persian)
- Kazemi, A., & Gilly, M. (2018). Assessment of environmental effects of the tourism project in Darreh-Gerdoo Arak [Arzyabi-e asarat-e zistmohiti-e tarh-e gardeshgari-e Dare Gerdo-ye Arak]. *Urban Tourism*, 5(1), 101-111. <https://doi.org/10.22059/jut.2018.223917.275> (in Persian)
- Kermanshahi, S., Ramandi, A., Bashirinia, M., Mirmoghadaee, M., & Shokrgozar, M. (2023). Developing a TOD-based evaluation method for urban development plans: A case study of Neyshabour's master plan [Erae-ye raveshi baraye arzyabi-e tarhha-ye jame-e shahri az dariche-ye abad-e tose'e-ye mobtani bar hamlo naghl-e hamegani (motale'e moredi: tarh-e jeme-e shahr-e Neyshabour)]. *Urban and Regional Development Planning*, 8(25), 1-41. <https://doi.org/10.22054/urdp.2023.67998.1453> (in Persian)
- Khakee, A. (1998). Evaluation and planning: inseparable concepts. *The town planning review*, 359-374. <https://doi.org/10.3828/tpr.69.4.3803q86489619xm7>
- Khakpoor, B., Mousavi, S., Abdollahpoor, S., & Ghazi, R. (2019). Evaluation of dimensions of urban infrastructure planning in small towns' comprehensive plans: the case of Maku, Saveh and Khorramshahr [Arzyabi-e abad-e barnamerizi-e zirsakhtha dar tarhha-ye jeme-e shahrha-ye kuchak (motale'e moredi: tarh-e jeme-e Maku, Saveh va Khoramshahr)]. *Sustainable Architecture and Urban Design*, 7(1), 49-67. <https://doi.org/10.22061/jsaud.2019.4006.1228> (in Persian)
- Khalili, A., Noorolah, H., Rashidi, N., & Rahmani, M. (2015). Evaluation of Mehr Housing policies in Iran and presentation of solutions for their improvement [Arzyabi-e siyasatha-ye maskan-e Mehr dar Iran va erae-ye rahkarhaei baraye behbud-e an]. *Motaleate Shahri*, 4(13), 83-92. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_11809.html (in Persian)
- Khalili, M., Moradi, Gh., & Rahimi, A. (2013). Evaluation of the existing conditions and proposed plan of the historic fabric of Yazd in terms of access to emergency services using network analysis [Arzyabi-e vase mojud va tarh-e pishnahadi-e baft-e tarikhi-e Yazd az nazar-e dastresi be khadamat-e urzhans ba estefade az tahlil-e shabake]. *Urban and Regional Studies and Research*, 4(13), 63-80. https://urs.ui.ac.ir/article_20015.html (in Persian)
- Khazaei Nejad, F., & Seyfolldini, F. (2013). Assessment of the performance of Andishe new town [Arzeshyabi-e amalkard-e shahr-e jadid-e Andisheh]. *Town and Country Planning*, 4(2), 75-96. <https://doi.org/10.22059/jtcp.2013.30346> (in Persian)

- Kiani, G., Afzali, K., & Ziari, K. (2021). A model for evaluating the feasibility of strategic planning in urban planning in Iran [Model-e arzyabi-e tahaghoghpaiziri-e barnamerizi-e rahbordi dar shahrsazi-e Iran]. *Geography and Environmental Studies*, 10 (39), 41-54. <https://doi.org/10.1001.1.20087845.1400.10.39.3.9> (in Persian)
- Lahmian, R. (2017). Assessment of the social impacts of urban deteriorated fabric rehabilitation: A case study of Imamzadeh Yahya neighborhood of Sari city [Arzyabi-e asarat-e ejtemaei-e baft-e farsud-e mahalat-e shahri nemune moredi: mahale-ye ememzade Yahya-e shahr-e Sari]. *Geography*, 15(52), 395-410. <https://sid.ir/paper/150328/fa> (in Persian)
- Laurian, L., Crawford, J., Day, M., Kouwenhoven, P., Mason, G., Ericksen, N., & Beattie, L. (2010). Evaluating the outcomes of plans: Theory, practice, and methodology. *Environment and planning B: Planning and Design*, 37(4), 740-757. <https://doi.org/10.1068/b35051>
- Lichfield, N. (1970). Evaluation methodology of urban and regional plans: A review. *Regional Studies*, 4(2), 151-165. <https://doi.org/10.1080/09595237000185201>
- Lichfield, N. (1996). *Community impact evaluation: Principles and practice*. Routledge.
- Lichfield, N., Kettle, P., & Whitbread, M. (1975). *Evaluation in the Planning Process: The Urban and Regional Planning Series* (Vol. 10). Elsevier.
- Makhdoom, M. (1991). Assessment of the ecological capacity of the Gilan and Mazandaran regions for urban, industrial, rural development and tourism [Arzyabi-e tavan-e ekolozhiki-e mantaghe-ye Gilan va Mazandaran baraye tose'e-ye shahri, sanati va rustaei va turism]. *Environmental Studies*, 16(16), 81-100. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.10258620.1370.16.16.8.1> (in Persian)
- Meshkini, A., Eliazadeh, N., & Zabetian, E. (2012). Assessment of site selection for Mehr housing projects via physical and environmental approach by AHP model (Case study of Yazd province) [Arzyabi-e makanyabi-e porozheha-ye maskan-e Mehr ba ruykard-e kalbadi- zismohiti, estefade az model-e selsele marateb-e AHP (nemune moredi ostan-e Yazd)]. *Motaleate Shahri*, 1(2), 57-70. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_1840.html (in Persian)
- Mirabadi, M. (2022). Evaluation and analysis of land-use planning in urban development projects from the perspective of space justice (Case study: Detailed plan of Mahabad city) [Arzyabi va tahlil-e barnamerizi-e karbari zamin dar tarhha-ye tose'e-ye shahri az manzar-e edalat-e fazaei (nemune moredi: tarh-e tafsili-e shahr-e Mahabad)]. *Geography and Regional Planning*, 12(2), 89-112. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2022.142768> (in Persian)
- Mirzaie Arjanki, F., & Sabani Shahreza, A. (2020). Evaluation of the urban deteriorated fabric regeneration plan with a participatory approach in Hemmatabad neighborhood, Isfahan [Arzyabi-e tarh-e bazafarini-e baft-e farsude-ye shahri ba ruykard-e mosharekat-e mardomi dar mahale-ye Hemmatabad-e Esfahan]. *Geography and Environmental Studies*, 9(34), 119-134. <https://sanad.iau.ir/Journal/ges/Article/978910> (in Persian)
- Mohammadnezhad, A., Lashgari, A., & Soleimani, M. (2013). Assessment of land use implementation in city development plans (case study: detail plan of district 22, Tehran) [Arzyabi-e tahaghoghpaiziri-e karbari zamin dar tarhha-ye tose'e shahri (mored: tarh-e tafsili-e mantaghe 22 Tehran)]. *Researches in Earth Sciences*, 3(12), 95-111. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20088299.1391.3.4.7.6> (in Persian)
- Mohammadzadeh Titkanloo, H. (1999). Transformation in urban planning theories and its impact on evaluation methods [Degarguni dar nazariha-ye barnamerizi-e shahri va tasir-e an bar ruye raveshha-ye arzyabi]. *Economic and Planning Research*, 4(9), 47-68. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22519092.1378.4.9.3.8> (in Persian)
- Moradi, A., & Ramezani, B. (2019). Environmental impact assessment of tourism development plans in the Anzali free zone [Arzyabi-e asarat-e zismohiti-e tarhha-ye tose'e-ye gardeshgari dar mantaghe azad-e Anzali]. *Geography and Environmental Studies*, 8(32), 55-66. <https://sanad.iau.ir/Journal/ges/Article/978857> (in Persian)
- Mousa Kazemi, M. (2007). Evaluation of urban development sustainability; Concepts, methods, and indicators [Arzyabi-e paydari-e tose'e-ye shahri; mafahim, raveshha va shakhesha]. *Peyke noor*, 5(2), 9-24. <https://sid.ir/paper/128460/fa> (in Persian)
- Mousavi, A., & Rafieian, M. (2004). Assessment of the degree of feasibility of comprehensive and detailed urban plans in the cities of East Azerbaijan Province [Arzyabi-e mizan-e tahaghoghpaiziri-e tarhha-ye jame va tafsili-e shahrha-ye ostan-e Azarbaijan-e sharghi]. *Social and human sciences*, 10(3), 177-201. <https://sid.ir/paper/128460/fa> (in Persian)
- Nassermostofi, A., & Ghalambordezfooly, R. (2021a). Assessing the causes and consequences of failure in the integrated management of the capital green belt with emphasis on the principles of the comprehensive plan of Tehran [Arzyabi-e elal va payamadha-ye naresaei dar modiriati-e yekparche-ye harim-e paytakht ba takid

- bar elzamat-e tarh-e jeme-e shahr-e Tehran]. *Geography and Regional Planning*, 11(4), 319-340. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2021.136725> (in Persian)
- Nassermostofi, A., & Ghalambordezfooly, R. (2021b). Assessment of the degree of implementation of urban development plans in Tehran metropolis (Case: Comprehensive plan) [Arzyabi-e mizan-e tahaghogh-e tarhha-ye tose'e-ye shahri-e kalanshahr-e Tehran (mored: tarh-e jeme)]. *Geographical Engineering of Territory*, 5(2), 263-281. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25381490.1400.5.10.3.1> (in Persian)
- Nateghi, Z., Varesi, H., & Rezaian, Sh. (2013). The assessment of the applicability of guiding plan in Dehaghan city [Arzyabi-e mizan-e tahaghogh-paziri-e tarh-e hadi-e shahr-e Dehaghan]. *Town and Country Planning*, 4(7), 97-112. <https://doi.org/10.22059/jtcp.2013.30347> (in Persian)
- Neuman, M. (1998). Does planning need the plan?. *Journal of the American planning Association*, 64(2), 208-220. <https://doi.org/10.1080/01944369808975976>
- Nooraie, H., & Khalilparvar, M. (2021). Assessment of urban development plan of Imamzadeh-Zeinab shrine in Isfahan before implementation in order to prevent and solve possible problems [Arzyabi-e tarh-e tose'e-ye faza-ye shahri pish az ejra be Manzur-e pishgiri va hal-e moshkelat-e ehtemali (motale'e moredi: haram-e Emamzadeh Zeinab Esfahan)]. *Geographical Urban Planning Research*, 8(4), 761-787. <https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2020.297823.1233> (in Persian)
- Nooraie, H., & Kohan, F. (2019). Evaluation of Maskan-e Mehr program with regard to qualitative and quantitative housing factors (Case study: Shahreza Maskan-e Mehr) [Arzyabi-e tarh-e maskan-e Mehr be lafaz-e meyarha-ye kami va keifi-e maskan-e monaseb (motale'e moredi: maskan-e Mehr-e Shahreza)]. *Research and Urban Planning*, 9(35), 123-138. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285229.1397.9.35.10.3> (in Persian)
- Noorian, F., & Vahidi Borji, G. (2015). Evaluation of land use planning in urban development based on needs assessment and site selection indicators (Case study: Bojnord city) [Arzyabi-e barnamerizi-e karbari zamin dar tarhha-ye tose'e-ye shahri bar mabna-ye shakhesha-ye niazsanji va emkansanji (nemune mored-e motale'e: shahr-e Bojnord)]. *Town and Country Planning*, 7(1), 49-61. <https://doi.org/10.22059/jtcp.2015.54781> (in Persian)
- Nourian, F., Khakpour, A., & Hosseini Ghiasvand, A. (2019). Evaluation of detailed plan proposed areas for urban green spaces by applying analytical network process (ANP) In Geographic Information System (GIS) (case study: Javadiyeh Area in Tehran 16 region) [Arzyabi-e mahdudeha-ye pishnahadi-e tarh-e tafsili baraye karbari-e faza-ye sabz-e shahri ba estefade az tahlil-e shabakei (ANP) dar (GIS) (motale'e moredi: nahie-ye Javadiyeh mantaghe 16 Tehran)]. *Research and Urban Planning*, 9(35), 97-110. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285229.1397.9.35.8.1> (in Persian)
- Oliveira, V., & Pinho, P. (2010). Evaluation in urban planning: Advances and prospects. *Journal of planning literature*, 24(4), 343-361. <https://doi.org/10.1177/0885412210364589>
- Oliveira, V., & Pinho, P. (2011). Bridging the gap between planning evaluation and program evaluation: The contribution of the PPR methodology. *Evaluation* 17(3): 293-307. <https://doi.org/10.1177/1356389011411686>
- Pourhossein Roshan, H., Pourjafar, M., & Aliakbari, S. (2021). The challenges of implementing urban plans in Iran [Tabien-e chalesha-ye tahaghogh-paziri-e tarhha-ye shahri dar Iran]. *Soffeh*, 32(2), 111-128. <https://doi.org/10.52547/sofeh.31.2.111> (in Persian)
- Rafie, R., & Barakpur, N. (2015). Conformance-based and performance-based approaches of implementation evaluation in land-use planning, Case study: Conformance-based evaluation in city of Lavasan [Ruykardha-ye entebagh mehvar va karkerd mehvar-e arzyabi-e ejra dar barnamerizi-e karbari zamin, moredpazhuhi: arzyabi-e entebagh mehvar dar shahr-e Lavasan]. *Journal of Arts: Architecture and Urban Planning*, 19(4), 65-76. <https://doi.org/10.22059/jfaup.2015.55696> (in Persian)
- Rafieian, M., Barakpur, N., & Roknipur, M. (2008). Metropolitan region strategies development assessment by using of sustainable development approach (SEA model), case study: Conurbation plan of Tehran [Arzyabi-e estratigiha-ye tose'e-ye manateghe-ye kalanshahri az didgah-e tose'e-ye paydar (bar mabna-ye model-e SEA) nemune moredi: tarh-e majmue shahri-e Tehran]. *Modiriyat Shahri*, 19(9), 7-18. <https://www.magiran.com/p752013> (in Persian)
- Rahmani, M., Aminzadeh Goharrizi, B., Rastegar, S., & Aminzadeh Goharrizi, B. (2021). Comparative analysis of the proposed development model in Tehran strategic-structural master plan (2007) using transit oriented development (TOD) model [Arzyabi-e tatbighi-e mabani-e olgu-ye tose'e-ye pishnahadi-e tarh-e sakhtari rahbordi-e (jame) shahr-e Tehran 1386 ba olgu-ye tose'e-ye hamlo naghle omumi mehvar (TOD)]. *Geography and Urban Space Development*, 7(2), 187-207. <https://doi.org/10.22067/jgusd.2021.44987.0> (in Persian)

- Ramezani Kiasejmahaleh, R., Amiri, M., & Zebardast, L. (2019). Social impact assessment of development projects on the local communities (Case study: Chamkhaleh port construction project) [Arzyabi-e asarat-e ejtemaei-ye tarhha-ye tose'e bar javame-e mahali motale'e moredi: tarh-e ehdas-e bandar-e CHamkhaleh]. *Geography and Development*, 17(56), 215-232. <https://doi.org/10.22111/gdij.2019.4888> (in Persian)
- Rezaee, M., Naderi, F., & Hosseinzadeh, M. (2023). Assessment of the country's development plans in the field of environment and providing strategies for the seventh plan [Arzyabi-e barnameha-ye tose'e-ye keshvar dar hoze-ye mohitizist va erae-ye rahbordhaie baraye barname-ye haftom]. *Majlis & Rahbord*, 30(115), 335-374. <https://doi.org/10.22034/mr.2023.5562.5366> (in Persian)
- Rezaei, M., & Kamaeizadeh, Y. (2015). Evaluation of spatial- locative appropriateness of Yazd's Mehr housing plan [Arzyabi-e tanasob-e makani-fazae-e tarh-e maskan-e Mehr-e shahr-e Yazd]. *Geographical Research*, 30(3), 275-296. <http://georesearch.ir/article-1-148-fa.html> (in Persian)
- Rudolf, S. C., & Grădinaru, S. R. (2017). The quality and implementation of local plans: An integrated evaluation. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 46(5), 880-896. <https://doi.org/10.1177/2399808317737070>
- Saberifar, R., & Falahat, M. (2015). Evaluating the success of urban development projects in achieving sustainable development criteria [Arzyabi-e mizan-e movafaghiat-e tarhha-ye tose'e-ye shahri dar dastyabi be meyarha-ye tose'e-ye paydar (motale'e moredi tarhha-ye hoze-ye miani gharbi-e mashhad va tahaghogh-e shahr-e feshorde)]. *Urban Regional Studies and Research*, 6(23), 115-132. https://urs.ui.ac.ir/article_20111.html (in Persian)
- Sadeqh Saberi, M., Zahedi Yeganeh, A., Hajian zeidi, M., & Ghadrejani, R. (2018). Evaluation of quality of life indicators in the Mehr housing project with a sustainability approach (Case study: Beheshti neighborhood, Hamedan) [Arzyabi-e shakhesha-ye kefiat-e zendegi dar tarh-e maskan-e Mehr ba ruykard-e paydari (nemune moredi: mahale-ye Beheshti-e Hamedan)]. *Geography and Environmental Studies*, 7(27), 7-24. <https://www.ensani.ir/fa/article/454922> (in Persian)
- Sadeghiha, M., & Hosseini, O. (2024). Assessment of detailed plan region 10 of Tehran using the health impact assessment method [Sanjesh-e tarh-e tafsili-e mantaghe 10 Tehran ba estefade az ravesh-e arzyabi-e asarat-e salamat]. *Research and Urban Planning*, 14(55), 253-268. <https://doi.org/10.30495/jupm.2022.27795.3858> (in Persian)
- Sajjadi, J., Beyranvandzadeh, M., Radmanesh, M., & Vaisi, R. (2014). Assessment of the fulfillment of municipal land use development projects with an emphasis on greenery land use (Case Study: City of Dorud) [Arzyabi-e mizan-e tahaghogh-e karbari zamin dar tarhha-ye tose'e-ye shahri ba takid bar karbari-e faza-ye sabz (motale'e moredi: shahr-e Dorud)]. *Urban Landscape Research*, 1(1), 45-56. <https://www.magiran.com/p1301923> (in Persian)
- Shafie Dastjerdi, M., & Sadeghi, N. (2017). Accomplishment the renovating projects of worn-out areas, method of the (BSC) and (AHP) procedures (Case study: Zeynabieh dist., Isfahan, Iran) [Baresi-e tahaghogh-paziri-e tarhha-ye bazafarini-e baft-e farsude-ye shahri be ravesh-e talfighi-e tahlil-e shabakei-e kart-e emtiaz-e motavazen, nemune moredi: baft-e farsude-ye Zeinabieh Esfahan]. *Bagh-e Nazar*, 14(46), 5-14. https://www.bagh-sj.com/article_44350.html (in Persian)
- Shahinifar, M. (2022). Evaluation, rehabilitation and renovation project in improving the quality of urban life (Case study: Central worn texture urban areas in Kermanshah city) [Arzyabi-e tasir-e tarhha-ye behsazi van nosazi dar ertegha-e kefiat-e zendegi-e shahri (motale'e moredi: baft-e farsude-ye markazi-e shahr-e Kermanshah)]. *Geographical Engineering of Territory*, 6 (11), 113-127. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25381490.1401.6.2.1.0> (in Persian)
- Shamai, A., Abdollahi, M., & Hajinejad, S. (2014). Assessment the implementation of spatial-physical components of the comprehensive plan of the Bijar city [Arzyabi-e tahaghogh-paziri-e moalefeha-ye tose'e fazaei- kalbadi-e tarh-e jeme-e shahr-e Bijar]. *Geographical Urban Planning Research*, 2(2), 253-276. <https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2014.51971> (in Persian)
- Sharifi Najafabadi, R. (2023). Evaluation of the plan to organize the southern city-floodway of Najafabad based on the relationships between natural and human components of local identity and sense of place [Arzyabi-e tarh-e samandehi-e masil-e jonubi-e shahr-e Najafabad bar paye-ye ravabet-e beyn-e moalefeha-ye tabiei va ensani-e haviat-e mahali va hes-e makani]. *Natural Environmental Hazards*, 12(35), 37-58. <https://doi.org/10.22111/jneh.2022.40008.1846> (in Persian)
- Sharifzadegan, M., Nedae Tousi, S., Inanloo, L., & Nikbin, A. (2016). Assessing the spatial development plan's outcome on regions' sustainability status using ecological footprint method, case study: Qazvin urban region plan [Arzabi-e payamad-e tarhha-ye tose'e-ye fazaei bar vaziat-e paydari-e manateghe ba estefade az ravesh-e radepa-ye ekolozhik, moredpazhuhi tarh-e majmue shahri-e Ghazvin]. *Environmental Studies*, 42(2), 259-280. <https://doi.org/10.22059/jes.2016.58733> (in Persian)

- Sheibani Moghadam, F., Sarvar, R., & Asadian, F. (2019). Evaluation of the success of organizing and empowerment plans for informal settlements in Zahedan [Arzyabi-e mizan-e movafaghiat-e sazmandehi va tavanmandsazi-e sokunatgahha-ye gheirerasmi-e Zahedan]. *Human Geography*, 11(2) 203-216. <https://sid.ir/paper/517297/fa> (in Persian)
- Söderbaum, P. (1998). Economics and ecological sustainability: an actor-network approach to evaluation. In Lichfield, N. (Ed.), *Evaluation in planning: Facing the challenge of complexity* (pp. 51-71). Springer Netherlands.
- Soleimani Mehranjani, M., Zanganeh, A., Parizadi, T., & Biglar, A. (2021). Evaluation of the role of urban remediation and renovation projects in improving the quality of the urban environment (Case study: Beryank neighborhood) [Arzyabi-e naghsh-e tarhha-ye behsazi va nosazi-e baftha-ye farude-ye shahri ba takid bar behbud-e kefiat-e mohit-e shahri (mored-e motale'e: mahale-ye Beryanak)]. *Geography and Human Relationships*, 4(1), 220-239. <https://doi.org/10.22034/gahr.2021.286147.1554> (in Persian)
- Tabibian, M., & Asoodeh, A. (2015). Application of Plan - Process - Results (PPR) method in urban plans evaluation [Karbord-e ravesh-e tarh-frayand- natayej (PPR) dar arzyabi-e tarhha-ye shahri]. *Environmental Studies*, 40(4), 1035-1050. <https://doi.org/10.22059/ies.2014.53018> (in Persian)
- Tabibian, M., & Mozafari, N. (2018). Assessment of vulnerability of residential areas to earthquake disasters and it's planning guidelines (Case study: District number 6, Tehran municipality) [Arzyabi-e asibpaziri-e baftha-ye maskuni dar Barabar-e zelzele va rahkarha-ye kahesh-e asibpaziri, motale'e moredi, mantaghe 6 shahrdarie Tehran]. *Motaleate Shahri*, 7(27), 93-112. <https://doi.org/10.34785/J011.2018.011> (in Persian)
- Taghvaei, M., & Musavi, M. (2007). Evaluation of the feasibility of the comprehensive urban development plan of Mehriz city [Arzyabi-e mizan-e tahaghoghpaiziri-e tarh-e hadi-e shahr-e Mehriz]. *Geographical Research*, 23(3), 63-80. <https://sid.ir/paper/30038/fa> (in Persian)
- Talen, E. (1996). Do plans get implemented? A review of evaluation in planning. *Journal of planning literature*, 10(3), 248-259. <https://doi.org/10.1177/088541229601000302>
- Taqipour Akhtari, A., & Alipour Tabrizi, A. (2023). An assessment of Tehran physical-spatial development laws; Using PLAF model [Arzyabi-e ghavanin-e barnamerizi tose'e-ye kalbadi-fazael-e shahr-e Tehran ba model-e (PLAF)]. *Bagh-e Nazar*, 20(118), 37-50. <https://doi.org/10.22034/bagh.2022.315845.5047> (in Persian)
- Tavakolan, A., & Nejadbaba Shahraji, A. (2020). Evaluation of factors affecting improvement of tourism industry with emphasis on sustainable income development in Ramsar case study (two designs of Ramsar hot springs and traps) [Arzyabi-e avamel-e moaser bar behbud-e sanat-e gardeshgari ba takid bar tose'e-ye daramad paydar dar shahr-e Ramsar mored-e motale'e do tarh-e cheshme abgarm va telekabin-e Ramsar]. *Geographical of Tourism Space*, 9(33), 119-133. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22518827.1398.9.33.8.1> (in Persian)
- Tavakoli Naghmeh, M., Garoosi, A., Nemati, A., & Khazaifar, M. (2019). Measuring and evaluating the extent of local participation in urban renewal and reconstruction projects (Case study of the second district of Qom) [sanjesh va arzyabi-e mizan-e mosharekat-e mahali dar ejra-ye tarhha-ye behsazi va nosazi-e shahri (nemune moredi mantaghe do shahr-e Ghom)]. *Geographical journal of Territory*, 16(63), 40-50. <https://sanad.iau.ir/Journal/sarzamin/Article/823082> (in Persian)
- Tavakoli, B., & Karim Sabetraftar, K. (2003). Evaluation impact assessment (EIA) of the Anzali bypass road development [Arzyabi-e asar-e tose'e-ye (EIA) jadeh-ye کنار gozar-e Anzali]. *Environmental studies*, 29(32), 21-26. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.10258620.1382.29.32.3.5> (in Persian)
- Varesi, H., Ghanbari, M., & Poorghayoomi, H. (2013). Evaluation of performance of master plan of Binalood new town (population, housing, employment) [Arzyabi-e mizan-e tahaghoghpaiziri-e tarh-e jeme-e shahr-e binalood (jamiat- eshteghal- maskan)]. *Geography and Environmental Planning*, 23(4), 139-150. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20085362.1391.23.4.9.3> (in Persian)
- Wildavsky, A. (1973). If planning is everything, maybe it's nothing. *Policy sciences*, 4(2), 127-153. <https://doi.org/10.1007/BF01405729>
- Xiao, Y., & Watson, M. (2019). Guidance on conducting a systematic literature review. *Journal of planning education and research*, 39(1), 93-112. <https://doi.org/10.1177/0739456X17723971>
- Zali, N., Rahmati, Y., & Chareh, N. (2016). Evaluate and critique of the reorganization plan and empowerment of informal settlements Shiraz Case Study Mahdiabad neighborhood (Katas-Bes) [Arzyabi va naghdi bar tarh-e samandehi va tavanmandsazi-e sokunatgahha-ye gheirerasmi-e Shiraz motale'e moredi: mahale-ye Mahdiabad (Katas-Bes)]. *Research and Urban Planning*, 6(23), 115-132. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285229.1394.6.23.7.5> (in Persian)
- Zangi Abadi, A., Abdollahi, M., Salak Ghahfrokhi, R., & Ghasemzadeh, B. (2014). Evaluation of the factors affecting the non-realization of comprehensive urban plans in Iran and the related challenges (Case study: Historical-cultural corridor of district 6, Tehran city) [Arzyabi-e avamel-e asargozar bar adam-e tahaghogh

- paziri-e tarhha-ye jame-ye shahri dar Iran va chaleshha-ye marbut be an (motale'e moredi: mehvar-e tarikhi-farhangi-e mantaghe 6, shahr-e Tehran]. *Research and Urban Planning*, 5(18), 41-58, <https://doi.org/10.1001.1.22285229.1393.5.18.3.4> (in Persian)
- Zhong, T., Mitchell, B., & Huang, X. (2014). Success or failure: evaluating the implementation of China's national general land use plan (1997-2010). *Habitat International*, 44, 93-101. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2014.05.003>
- ابراهیم‌نیا، وحیده و عبدی دانشپور، زهره. (۱۳۹۷). پیشنهاد یک چهارچوب ارزشیابی سیاست عمومی: به‌کارگیری در تحلیل سیاست سازمان‌دهی تمرکز جمعیت در تهران. *نامه معماری و شهرسازی*، ۱۱(۲۳)، ۹۵-۱۱۰. <https://doi.org/10.30480/aup.2019.716>
- اصغری، صیاد؛ تقی‌لو، علی‌اکبر و اصغری سراسکانرود، صالح. (۱۳۹۷). تحلیل و ارزیابی آثار بالقوه زیست‌محیطی اجرای طرح گردشگری در بخش صفائیه شهرستان خوی. *گردشگری و توسعه*، ۱۷(۱)، ۱۱۸-۱۳۴. https://www.itsairanj.ir/article_63615.html
- افشارنیا، اعظم؛ زبردست، اسفندیار و طلاچیان، مرتضی. (۱۳۹۸). بررسی و ارزیابی طرح‌های توسعه شهری بر اساس رویکرد عدالت فضایی (نمونه موردی: طرح ساماندهی فرحزاد). *برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای*، ۴(۹)، ۵۹-۹۲. <https://doi.org/10.22054/urdp.2021.54937.1245>
- امامی، سید محمد و زبردست، اسفندیار. (۱۳۹۳). ارزیابی طرح‌های توسعه شهری بر اساس اصل هم‌پیوندی و اتصال با استفاده از روش AHP. *مطالعه موردی: طرح احیای میدان امام علی (ع) اصفهان. مطالعات شهری*، ۳(۱۱)، ۲۱-۳۸. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_9564.html
- امین‌زاده، بهناز و رودکی، سمیه. (۱۳۹۶). ارائه روشی تلفیقی برای ارزیابی طرح‌های تفصیلی شهری (مطالعه موردی: طرح تفصیلی منطقه ۶ شهرداری شیراز). *هویت شهر*، ۱۱(۲۹)، ۲۹-۴۲. <https://doi.org/10.1001.1.17359562.1396.11.1.3.5>
- اناری، فرزاد؛ اقبالی، ناصر و مؤیدفر، رضا. (۱۳۹۸). ارزیابی تأثیر ساختار شبکه ارتباطی حوزه شرقی طرح راهبردی شهر تهران بر تاب‌آوری شهری. *نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، ۱۲(۱)، ۵۹۵-۶۱۷. <https://doi.org/10.1001.1.66972251.1398.12.1.31.9>
- انصاری، ثمینه و عندلیب، علیرضا. (۱۳۹۵). الگویی نوین برای ارزیابی میزان مشارکتی بودن طرح‌ها، نمونه: محله خوب بخت. *نقش جهان*، ۶(۱)، ۵-۱۷. <http://doi.org/10.1001.1.23224991.1395.6.1.5.3>
- آذرگون، نادر؛ منصوری، سید امیر و براتی، ناصر. (۱۳۹۷). ارائه شاخص‌های سنجش و ارزیابی توسعه پایدار شهری در طرح‌های توسعه راهبردی شهری (CDS) با استفاده از مدل کارت امتیاز متعادل. *معماری و شهرسازی آرمان‌شهر*، ۱۱(۲۳)، ۲۶۵-۲۸۱. https://www.armanshahrjournal.com/article_69728.html
- برک‌پور، ناصر و انصاری، محمدرضا. (۱۴۰۱). ارزیابی برنامه‌های توسعه شهری و منطقه‌ای از منظر پایداری اجتماعی. *فضای شهری و حیات اجتماعی*، ۱(۳)، ۱-۱۶. <https://doi.org/10.22034/jprd.2023.55228.1029>
- بزرگمهر، نسیم؛ حبیبی، میترا و برک‌پور، ناصر. (۱۳۹۰). ارزیابی طرح پیشنهادی توسعه شهر کرج مبتنی بر رویکرد رشد هوشمند. *نامه معماری و شهرسازی*، ۱۱(۱)، ۱۳۱-۱۵۴. <https://www.doi.org/10.30480/aup.2013.115>
- پورحسین روشن، حمید؛ پورجعفر، محمدرضا و علی‌اکبری، صدیقه. (۱۳۹۹). تبیین چالش‌های تحقق‌پذیری طرح‌های شهری در ایران. *صفه*، ۳۱(۲)، ۱۱۱-۱۲۸. <https://doi.org/10.52547/sofeh.31.2.111>
- تقوایی، مسعود و موسوی، میرنجف. (۱۳۸۶). ارزیابی میزان تحقق‌پذیری طرح‌های شهر مهریز. *تحقیقات جغرافیایی*، ۲۳(۳)، ۶۳-۸۰. <https://sid.ir/paper/30038/fa>
- تقی‌پور اختری، آرش و علی‌پور تبریزی، آذین. (۱۴۰۲). ارزیابی قوانین برنامه‌ریزی توسعه کالبدی-فضایی شهر تهران با مدل (PLAF). *باغ نظر*، ۲۰(۱۱۸)، ۳۷-۵۰. <https://doi.org/10.22034/bagh.2022.315845.5047>
- توکلان، علی و نژادبابا شاهراجی، علیرضا. (۱۳۹۸). ارزیابی عوامل مؤثر بر بهبود صنعت گردشگری با تأکید بر توسعه درآمد پایدار در شهر رامسر. *مورد مطالعه دو طرح چشمه آبگرم و تله کابین رامسر. جغرافیایی فضای گردشگری*، ۹(۳۳)، ۱۱۹-۱۳۳. <https://doi.org/10.1001.1.22518827.1398.9.33.8.1>
- توکلی نغمه، مصطفی؛ نعمتی، امیرحسین و گروسی، علیرضا. (۱۳۹۸). سنجش و ارزیابی میزان مشارکت محلی در اجرای طرح‌های بهسازی و نوسازی شهری (نمونه موردی منطقه دو شهر قم). *جغرافیایی سبززمین*، ۱۶(۶۳)، ۴۰-۵۰. <https://sanad.iau.ir/Journal/sarzamin/Article/823082>
- توکلی، بابک و ثابت رفتار، کریم. (۱۳۸۲). ارزیابی آثار توسعه (EIA) جاده کنارگذر انزلی. *محیط‌شناسی*، ۲۹(۳۲)، ۲۱-۲۶. <https://doi.org/10.1001.1.10258620.1382.29.32.3.5>
- لحمیان، رضا. (۱۳۹۶). ارزیابی اثرات اجتماعی بهسازی بافت فرسوده محلات شهری، مطالعه موردی: محله امام‌زاده یحیی شهر ساری. *جغرافیا*، ۱۵(۵۲)، ۳۹۵-۴۱۰. <https://sid.ir/paper/150328/fa>
- جاوید، علیرضا و بهزادفر، مصطفی. (۱۳۹۷). ارزیابی ارزش منطقی برنامه‌های جامع توسعه شهری تهران. *اقتصاد و مدیریت شهری*، ۶(۳)، ۱-۱۳. <https://www.doi.org/10.29252/ieam.6.23.1>
- جعفری، علی و حبیب‌پور، علی‌اصغر. (۱۳۸۷). ارزیابی اثرات توسعه شهرهای جدید بر محیط زیست (مطالعه موردی: شهر جدید پردیس تهران). *مدیریت شهری*، ۶(۲۱)، ۴۵-۵۸. <https://sid.ir/paper/91960/fa>

- جوزی، سید علی و حسینی، سیده زینب. (۱۳۹۴). ارزیابی توان اکولوژیکی یاسوج به منظور استقرار کاربری توسعه شهری. *محیط‌شناسی*، ۴۱ (۳)، ۵۸۹-۶۱۲. <https://doi.org/10.22059/jes.2015.55899>
- حاتمی‌نژاد، حسین و عمو، ابراهیم. (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی و ارزیابی طرح‌های آمایش سرزمین در کشور ایران. *برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۹ (۳۴)، ۲۷-۳۸. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22516735.1398.9.34.3.8>
- حبیبی، کیومرث؛ بهزادفر، مصطفی؛ مشکینی، ابوالفضل؛ علیزاده، هوشمند و محکی، وحید. (۱۳۹۰). ارزیابی اثرات طرح‌های توسعه شهری بر ساختار شکنی و ارتقای کیفی فضای شهر کهن ایرانی، *مطالعات شهر ایرانی اسلامی*، ۱ (۴)، ۱۵-۲۸. <https://sid.ir/paper/177399/fa>
- حجازی، سید جعفر. (۱۳۹۹). ارزیابی مشارکت مردم در اجرای طرح بازآفرینی شهری (نمونه موردی: بافت فرسوده مرکزی شهر اهواز). *مهندسی جغرافیایی سرزمین*، ۱۱۷-۱۳۲. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25381490.1399.4.7.9.4>
- حجتی، حمید؛ پورمحمدی، محمدرضا و قربانی، رسول. (۱۳۹۷). نقدی بر فرایند برنامه‌ریزی جامع شهر رشت با رویکردی تطبیقی (طرح‌های جامع سه‌گانه شهر). *دانش شهرسازی*، ۱۲ (۱)، ۱-۲۲. <https://doi.org/10.22124/upk.2018.8792.1010>
- حسن‌پور، محمد و بخشنده نصرت، عباس. (۱۳۹۶). ارزیابی فرایند تهیه طرح‌های ساختاری راهبردی منطقه ۱۱ شهر تهران با تأکید بر محدوده میدان راه‌آهن و چهارراه ولیعصر. *نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، ۹ (۴)، ۷۵-۸۷. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.66972251.1396.9.4.5.2>
- حسینی دهقان، محمد و بصیرت، میثم. (۱۳۹۶). ارزیابی کیفیت طرح‌های جامع شهری با رویکرد تلفیقی ISM و ANP (مورد مطالعه: طرح بازنگری در طرح جامع پلادشهر (مصبوب ۱۳۹۰)). *آمایش سرزمین*، ۹ (۲)، ۲۴۵-۲۷۴. <https://doi.org/10.22059/jtcp.2017.231042.669704>
- خاکپور، براتعلی؛ سادات موسوی، سید سعید؛ عبدالله پور، سید سجاد و قاضی، رضا. (۱۳۹۸). ارزیابی ابعاد برنامه‌ریزی زیرساخت‌ها در طرح‌های جامع شهرهای کوچک (مطالعه موردی: طرح جامع ماکو، ساوه و خرمشهر). *معماری و شهرسازی پایدار*، ۱۷ (۱)، ۴۹-۶۷. <https://doi.org/10.22061/jsaud.2019.4006.1228>
- خزاعی‌نژاد، فروغ و سیف‌الدینی، فرانک. (۱۳۹۱). ارزیابی عملکرد شهر جدید اندیشه. *آمایش سرزمین*، ۴ (۲)، ۷۵-۹۶. <https://doi.org/10.22059/jtcp.2013.30346>
- خلیلی، احمد؛ نورالهی، حانیه؛ رشیدی، نعیمه و رحمانی، مریم. (۱۳۹۳). ارزیابی سیاست‌های مسکن مهر در ایران و ارائه راهکارهایی برای بهبود آن. *مطالعات شهری*، ۴ (۱۳)، ۸۳-۹۲. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_11809.html
- خلیلی، مرتضی؛ مرادی، غلامرضا و رحیمی، علیرضا. (۱۳۹۱). ارزیابی وضع موجود و طرح پیشنهادی بافت تاریخی یزد از نظر دسترسی به خدمات اورژانس با استفاده از تحلیل شبکه. *مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*، ۴ (۱۳)، ۶۳-۸۰. https://urs.ui.ac.ir/article_20015.html
- داداش‌پور، هاشم و حاجی‌وند، نگین. (۱۳۹۴). ارزیابی میزان تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه و عمران ناحیه‌ای در ایران (مورد مطالعاتی: طرح توسعه و عمران ناحیه‌ای ساوه). *آمایش محیط*، ۱۱ (۴۱)، ۷۱-۹۲. <https://sanad.iau.ir/Journal/ebtp/Article/986897>
- دانشور، مریم. (۱۴۰۲). سنجش تحقق کاربری اراضی طرح‌های توسعه و عمران (جامع) شهر مشهد با استفاده از روش ارزیابی انطباق محور مبتنی بر مکان. *جغرافیا و توسعه*، ۲۱ (۷۲)، ۲۳۹-۲۷۱. <https://doi.org/10.22111/gdij.2023.40231.3342>
- رحمانی، مهرداد؛ امین‌زاده گوهرریزی، بهرام؛ رستگار، سعید و امین‌زاده گوهرریزی، بابک. (۱۳۹۹). ارزیابی تطبیقی مبانی الگوی توسعه پیشنهادی طرح ساختاری راهبردی (جامع) شهر تهران ۱۳۸۶ با الگوی توسعه حمل‌ونقل عمومی محور (TOD). *جغرافیا و توسعه فضای شهری*، ۷ (۲)، ۱۸۷-۲۰۷. <https://doi.org/10.22067/jgusd.2021.44987.0>
- رضایی، محمدرضا و کمائی‌زاده، یعقوب. (۱۳۹۴). ارزیابی تناسب مکانی-فضایی طرح مسکن مهرشهر یزد. *تحقیقات جغرافیایی*، ۳۰ (۳)، ۲۷۵-۲۹۶. <http://georesearch.ir/article-1-148-fa.html>
- رضائی، مسعود؛ نادری، فخرالدین و حسین‌زاده، مجید. (۱۴۰۲). ارزیابی برنامه‌های توسعه کشور در حوزه محیط زیست و ارائه راهبردهایی برای برنامه هفتم. *مجلس و راهبرد*، ۳۰ (۱۱۵)، ۳۳۵-۳۷۴. <https://doi.org/10.22034/mr.2023.5562.5366>
- رفیعی، راضیه و برک‌پور، ناصر. (۱۳۹۳). رویکردهای انطباق محور و کارکرد محور ارزیابی اجرا در برنامه‌ریزی کاربری زمین. *موردپژوهی: ارزیابی انطباق محور در شهر لواسان. هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی*، ۱۹ (۴)، ۶۵-۷۶. <https://doi.org/10.22059/jfaup.2015.55696>
- رفیعیان، مجتبی؛ برک‌پور، ناصر و رکنی‌پور، مهرداد. (۱۳۸۷). ارزیابی استراتژی‌های توسعه مناطق کلان‌شهری از دیدگاه توسعه پایدار (بر مبنای مدل SEA) نمونه موردی: طرح مجموعه شهری تهران. *مدیریت شهری*، ۱۹ (۹)، ۷-۱۸. <https://www.magiran.com/p752013>
- رمضانی کیاسج محل، رؤیا، امیری، محمدجواد و زبردست، لعبت. (۱۳۹۸). ارزیابی اثرات اجتماعی طرح‌های توسعه بر جوامع محلی مطالعه موردی: طرح احداث بندر چمخاله. *جغرافیا و توسعه*، ۱۷ (۵۶)، ۲۱۵-۲۳۲. <https://doi.org/10.22111/gdij.2019.4888>
- زالی، نادر؛ رحمتی، یوسف و چاره، نجمه. (۱۳۹۴). ارزیابی و نقدی بر طرح ساماندهی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شیراز؛ مطالعه موردی محله مهدی‌آباد (کتس بس). *پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۶ (۲۳)، ۱۱۵-۱۳۲. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285229.1394.6.23.7.5>

زنگی آبادی، علی؛ عبداللہی، مهدی؛ سالک قہفرخی، رقیہ و قاسم‌زاده، بہنام. (۱۳۹۳). ارزیابی عوامل اثرگذار بر عدم تحقق‌پذیری طرح‌های جامع شهری در ایران و چالش‌های مربوط به آن (مطالعه موردی: محور تاریخی-فرهنگی منطقه ۶ شهر تبریز). پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۵(۱۸)، ۴۱-۵۸.
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285229.1393.5.18.3.4>

سجادی، ژیلدا؛ بیرانوندزاده، مریم؛ رادمنش، معصومه و ویسی، رضا. (۱۳۹۳). ارزیابی میزان تحقق کاربری زمین در طرح‌های توسعه شهری با تأکید بر کاربری فضای سبز (مطالعه موردی: شهر دورود). پژوهش‌های منظر شهر، ۱۱(۱)، ۴۵-۵۶.
<https://www.magiran.com/p1301923>

سلیمانی مہرنجانی، محمد؛ زنگانہ، احمد؛ پریزادی، طاہر و بیگلر، علی. (۱۴۰۰). ارزیابی نقش طرح‌های بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسودہ شهری در بہبود کیفیت محیط شهری (مورد مطالعہ: محلہ بریانک). جغرافیا و روابط انسانی، ۴(۱)، ۲۲۰-۲۳۹.
<https://doi.org/10.22034/gahr.2021.286147.1554>

شاهینی‌فر، مصطفی. (۱۴۰۱). ارزیابی تأثیر طرح‌های بهسازی و نوسازی در ارتقاء کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: بافت فرسودہ مرکزی شهر کرمانشاہ). مہندسی جغرافیایی سرزمین، ۱۱(۱)، ۱۱۳-۱۲۷.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25381490.1401.6.2.1.0>

شریف‌زادگان، محمدحسین؛ ندایی طو سی، سحر؛ اینانلو، لیل و نیک‌بین، آسیہ. (۱۳۹۵). ارزیابی پیامد طرح‌های توسعه فضایی بر وضعیت پایداری مناطق با استفاده از روش ردپای اکولوژیک، مورد پژوهی طرح مجموعه شهری قزوین. محیط‌شناسی، ۴۲(۲)، ۲۵۹-۲۸۰.
<https://doi.org/10.22059/jes.2016.58733>

شریفی نجف‌آبادی، رسول. (۱۴۰۲). ارزیابی طرح ساماندہی مسیل جنوبی شهر نجف‌آباد بر پایه روابط بین مؤلفہ‌های طبیعی و انسانی هویت محلی و حس مکانی. مخاطرات محیط طبیعی، ۱۲(۳۵)، ۳۷-۶۰.
<https://doi.org/10.22111/jneh.2022.40008.1846>

شفیعی دستجردی، مسعود و صادقی، نگین. (۱۳۹۶). بررسی تحقق‌پذیری طرح‌های بازآفرینی بافت فرسودہ شهری به روش تلفیقی تحلیل شبکہ‌ای-کارت امتیاز متوازن، نمونه موردی: بافت فرسودہ زینبیه اصفہان. باغ نظر، ۱۴(۴۶)، ۵-۱۴.
https://www.bagh-sj.com/article_44350.html

شماعی، علی؛ عبداللہی، مهدی و حاجی‌نژاد، صادق. (۱۳۹۳). ارزیابی تحقق‌پذیری مؤلفہ‌های توسعه فضایی-کالبدی طرح جامع شهر بیجار. پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۲(۲)، ۲۵۳-۲۷۶.
<https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2014.51971>

شهریاری، محمدرضا؛ برفی‌پور، مریم و بہرامی، مہشید. (۱۴۰۰). سنجش و ارزیابی میزان تحقق‌پذیری طرح جامع شهری صفاشهر. جغرافیا و روابط انسانی، ۳(۴)، ۱۲۱-۱۴۳.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.26453851.1400.3.4.9.4>

شیبانی مقدم، فرشته؛ سرور، رحیم و اسدیان، فریدہ. (۱۳۹۸). ارزیابی میزان موفقیت طرح‌های ساماندہی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی زاهدان. نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۱(۲)، ۲۰۳-۲۱۶.
<https://sid.ir/paper/517297/fa>

صابری‌فر، رستم و فلاحت، محسن. (۱۳۹۳). ارزیابی میزان موفقیت طرح‌های توسعه شهری در دستیابی به معیارهای توسعه پایدار (مطالعه موردی طرح‌های حوزه میانی غربی مشهد و تحقق شهر فشرده). مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۶(۲۳)، ۱۱۵-۱۳۲.
https://urs.ui.ac.ir/article_20111.html

صادق صابری، محمدجواد؛ زاهدی یگانه، امیر؛ حاجیان زیدی، مہرداد و قدرجانی، راضیہ. (۱۳۹۷). ارزیابی شاخص‌های کیفیت زندگی در طرح مسکن مہر با رویکرد پایداری (نمونه موردی: محلہ بہشتی ہمدان). جغرافیا و مطالعات محیطی، ۷(۲۷)، ۷-۲۴.
<https://www.ensani.ir/fa/article/454922>

صادقیہا، مهدی و حسینی، امید. (۱۴۰۲). سنجش طرح تفصیلی منطقہ دہ تہران با استفاده از روش ارزیابی اثرات سلامت. پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۴(۵۵)، ۲۵۳-۲۶۸.
<https://doi.org/10.30495/jupm.2022.27795.3858>

طیبیان، منوچہر و آسودہ، علی. (۱۳۹۳). کاربرد روش طرح-فرایند-نتایج (PPR) در ارزیابی طرح‌های شهری. محیط‌شناسی، ۴۰(۴)، ۱۰۳۵-۱۰۵۰.
<https://doi.org/10.22059/jes.2014.53018>

طیبیان، منوچہر و مظفری، نگین. (۱۳۹۶). ارزیابی آسیب‌پذیری بافت‌های مسکونی در برابر زلزلہ و راهکارهای کاهش آسیب‌پذیری، مطالعہ موردی، منطقہ شش شہرداری تہران. مطالعات شهری، ۷(۲۷)، ۹۳-۱۱۲.
<https://doi.org/10.34785/J011.2018.011>

عزیزی، محمدمہدی و آراستہ، مجتبی. (۱۳۹۰). ارزیابی تحقق‌پذیری پیش‌بینی‌های کاربری اراضی و پیشنہادہای جہات توسعه در طرح جامع شهر لار. مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقہ‌ای، ۳(۱۱)، ۱-۲۲.
https://journals.ui.ac.ir/article_19999.html

عزیزی، محمدمہدی و بہرا، بہارہ. (۱۳۹۹). ارزیابی اثرات پروژہ‌های محرک توسعه در محلہ‌های شهری، نمونه مورد مطالعہ: محلہ گودال مصلی، شهر یزد. مطالعات شهری، ۷۳(۱۰)، ۵۷-۷۰.
<https://doi.org/10.34785/J011.2021.172>

عندلیب، علیرضا و اخگر، حامد. (۱۳۹۴). ارزیابی نحوه بہرہ‌گیری از مفہوم پدافند غیرعامل در طرح‌های توسعه و عمران (جامع) شهری. پژوهش و برنامه‌ریزی، ۶(۲۲)، ۱۱۱-۱۲۴.
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285229.1394.6.22.8.4>

فاضل، اسد و دریاباری، سید جمال‌الدین. (۱۳۹۷). ارزیابی معیارهای تہیہ طرح جامع کلان‌شہر تہران. مدیریت شهری، ۱۷(۵۰)، ۳۷۳-۳۸۵.
<http://ijurm.imo.org.ir/article-1-2210-fa.html>

- فرجی سبکبار، حسنعلی؛ حسینی، علی؛ عشورنژاد، غدیر؛ سلیمانی، هادی؛ شیرپور، مهدی و احمدتوزه، واحد. (۱۳۹۴). تحلیل و ارزیابی توسعه سکونتگاهی در نواحی شهری استان آذربایجان شرقی با ترکیبی نوین از روشهای تصمیمگیری چندمعیاره. *آمایش جغرافیایی فضا*، ۱۷(۵)، ۲۷-۵۳. https://gps.gu.ac.ir/article_11872.html
- فرهودی، رحمتالله و عبداللهی، مجید. (۱۳۸۴). ارزیابی فرایند برنامه‌ریزی و اثرات منطقه‌ای طرح‌های عمرانی ملی (پژوهش موردی سد کارون ۳). *جغرافیایی سرزمین*، ۷(۲)، ۸۰-۹۸. <https://sanad.iau.ir/Journal/sarzamin/Article/823920>
- فلاحزاده، سجاد و محمودی پاتی، فرزین. (۱۳۹۴). اولویت‌بندی سیاست‌های مشارکتی در بازآفرینی شهری با تأکید بر احتمال وقوع ناسازگاری میان بهره‌وران؛ مطالعه موردی: برنامه بازآفرینی بافت قدیم آمل. *مطالعات شهری*، ۴(۱۵)، ۵-۱۶. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_13800.html
- فیروزی، محمدعلی؛ نعمتی، مرتضی و داری‌پور، نادیا. (۱۳۹۳). سنجش و ارزیابی شاخص‌های کیفیت زندگی در طرح مسکن مهر (مطالعه موردی: شهر امیدیه). *جغرافیا و مطالعات محیطی*، ۳(۱۱)، ۴۹-۶۲. <https://sanad.iau.ir/Journal/ges/Article/979294>
- قاجار خسروی، محمد مهدی و حقیقت نائینی، غلامرضا. (۱۳۹۹). ارزیابی کیفیت طرح‌های توسعه و عمران شهرهای میانی و بزرگ در ایران. *مطالعات شهری*، ۹(۳۶)، ۱۳۳-۱۴۵. <https://doi.org/10.34785/J011.2021.589>
- قراگزلو، زهره. (۱۳۶۵). نقش ارزیابی در روند برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای و تکنیک‌های رایج آن. مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن. قربانی کوتنائی، آرش و نوری کرمانی، علی. (۱۳۹۸). ارزیابی طرح ناحیه‌محور در مناطق شهر تهران با تأکید بر منطقه ۱۵ بین سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۶. *جغرافیا*، ۹(۴)، ۴۹۷-۵۱۳. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286462.1398.9.4.3.3>
- قربانی، رسول؛ جام‌کسری، محمد و میرزاییکی، ملیحه. (۱۳۹۳). ارزیابی میزان انطباق مکانی در فرایند اجرای طرح‌های جامع شهری (مطالعه موردی: طرح جامع شهر بناب). *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۱۸(۴۹)، ۱۹۱-۲۱۶. https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_2202.html
- قنبری، ابوالفضل؛ سالکی ملکی، محمدعلی و قاسمی خویی، معصومه. (۱۳۹۸). ارزیابی فضایی هسته‌های فرعی پیشنهادی طرح جامع جدید شهر تبریز برای تبدیل به مراکز توسعه حمل‌ونقل محور (TOD). *برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)*، ۹(۲)، ۲۳-۴۶. <https://doi.org/10.22108/sppl.2019.112511.1273>
- کاظمی، آزاده و گیلی، محمد رضا. (۱۳۹۷). ارزیابی اثرات زیست‌محیطی طرح گردشگری دره گردو اراک. گردشگری شهری، ۵(۱)، ۱۰۱-۱۱۱. <https://doi.org/10.22059/jut.2018.223917.275>
- کرمانشاهی، شهاب‌الدین؛ رامندی، علیرضا؛ بشیری‌نیا، مهدی؛ میرمقداپی، مهتا و شکرگذار، مهدی. (۱۴۰۲). ارائه روشی برای ارزیابی طرح‌های جامع شهری از دریچه ابعاد توسعه مبتنی بر حمل‌ونقل همگانی (مطالعه موردی: طرح جامع شهر نیشابور). *برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای*، ۸(۲۵)، ۴۱-۱. <https://doi.org/10.22054/urdp.2023.67998.1453>
- کیانی، گشتاسب؛ افضلی، کوروش، زیاری، کرامت‌ا... (۱۴۰۰). مدل ارزیابی تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی راهبردی در شهرسازی ایران. *جغرافیا و مطالعات محیطی*، ۱۰(۳۹)، ۴۱-۵۴. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20087845.1400.10.39.3.9>
- محمدزاده تیتکانلو، حمیده. (۱۳۷۸). دگرگونی در نظریه‌های برنامه‌ریزی شهری و تأثیر آن بر روی روش‌های ارزیابی. *پژوهشنامه اقتصاد و برنامه‌ریزی*، ۴(۹)، ۴۷-۶۸. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22519092.1378.4.9.3.8>
- محمدنژاد، علی؛ لشگری، علی‌اصغر و سلیمانی، منصور. (۱۳۹۱). ارزیابی تحقق‌پذیری کاربری زمین در طرح‌های توسعه شهری (مورد: طرح تفصیلی منطقه ۲۲ تهران). *دانش زمین*، ۳(۱۲)، ۹۵-۱۱۱. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20088299.1391.3.4.7.6>
- مخدوم، مجید. (۱۳۷۰). ارزیابی توان اکولوژیکی منطقه گیلان و مازندران برای توسعه شهری، صنعتی و روستایی و توریسم. *محیط‌شناسی*، ۱۶(۱۶)، ۸۱-۱۰۰. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.10258620.1370.16.16.8.1>
- مردی، عباس و رضانی، بهمن. (۱۳۹۸). ارزیابی اثرات زیست‌محیطی طرح‌های توسعه گردشگری در منطقه آزاد انزلی. *جغرافیا و مطالعات محیطی*، ۸(۳۲)، ۵۵-۶۶. <https://sanad.iau.ir/Journal/ges/Article/978857>
- مشکینی، ابوالفضل؛ الیاس‌زاده، سیدنصرالدین و ضابطیان، الهام. (۱۳۹۱). ارزیابی مکان‌یابی پروژه‌های مسکن مهر با رویکرد کالبدی-زیست‌محیطی، استفاده از مدل سلسله‌مراتب AHP (نمونه موردی استان یزد). *مطالعات شهری*، ۱(۲)، ۵۷-۷۰. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_1840.html
- موسوی، سید علی و رفیعیان، مجتبی. (۱۳۸۳). ارزیابی میزان تحقق‌پذیری طرح‌های جامع و تفصیلی شهرهای استان آذربایجان شرقی. *علوم انسانی و اجتماعی*، ۱۰(۳)، ۱۷۷-۲۰۱. <https://sid.ir/paper/451274/fa>
- موسی کاظمی، سید مهدی. (۱۳۸۶). ارزیابی پایداری توسعه شهری؛ مفاهیم، روش‌ها و شاخص‌ها. پیک نور، ۵(۲)، ۹-۲۴. <https://sid.ir/paper/128460/fa>
- میرآبادی، مصطفی. (۱۴۰۱). ارزیابی و تحلیل برنامه‌ریزی کاربری زمین در طرح‌های توسعه شهری از منظر عدالت فضایی (نمونه موردی: طرح تفصیلی شهر مهاباد). *جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۱۲(۲)، ۸۹-۱۱۳. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2022.142768>

میرزائی ارجنکی، فاطمه و شبانی شهرضا، امیرحسین. (۱۳۹۹). ارزیابی طرح بازآفرینی بافت فرسوده شهری با رویکرد مشارکت مردمی در محله همت‌آباد اصفهان. *جغرافیا و مطالعات محیطی*، ۹(۳۴)، ۱۱۹-۱۳۴. <https://sanad.iau.ir/Journal/ges/Article/978910>

ناصر مستوفی، انوشیروان و قلمبر دزفولی، رامنا. (۱۴۰۰ الف). ارزیابی علل و پیامدهای نارسایی در مدیریت یکپارچه حریم پایتخت با تأکید بر الزامات طرح جامع شهر تهران. *جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۱۱(۴)، ۳۱۹-۳۴۰. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2021.136725>

ناصر مستوفی، انوشیروان، قلمبر دزفولی، رامنا. (۱۴۰۰ ب). ارزیابی میزان تحقق طرح‌های توسعه شهری کلان‌شهر تهران (مورد: طرح جامع). *مهندسی جغرافیایی سرزمین*، ۵(۲)، ۲۶۳-۲۸۱. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25381490.1400.5.10.3.1>

ناطقی، زهرا؛ وارثی، حمیدرضا و رضاییان، شهریار. (۱۳۹۱). ارزیابی میزان تحقق‌پذیری طرح هادی شهر دهقان. *آمایش سرزمین*، ۴(۷)، ۹۷-۱۱۲. <https://doi.org/10.22059/jtcp.2013.30347>

نورایی، همایون و خلیل‌پور، محمدرضا. (۱۳۹۹). ارزیابی طرح توسعه فضای شهری پیش از اجرا به‌منظور پیشگیری و حل مشکلات احتمالی (مطالعه موردی: حرم امام‌زاده زینب (س) اصفهان). *پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری*، ۸(۴)، ۷۶۱-۷۸۷. <https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2020.297823.1233>

نورائی، همایون و کهن، فردین. (۱۳۹۷). ارزیابی طرح مسکن مهر به لحاظ معیارهای کمی و کیفی مسکن مناسب (مطالعه موردی: مسکن مهر شهرضا). *پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۹(۳۵)، ۱۲۳-۱۳۸. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285229.1397.9.35.10.3>

نوریان، فرشاد و وحیدی برجی، گل‌دیس. (۱۳۹۴). ارزیابی برنامه‌ریزی کاربری زمین در طرح‌های توسعه شهری بر مبنای شاخص‌های نیازسنجی و مکان‌سنجی (نمونه مورد مطالعه: شهر بجنورد). *آمایش سرزمین*، ۱۷(۱)، ۴۹-۶۹. <https://doi.org/10.22059/jtcp.2015.54781>

نوریان، فرشاد؛ خاکپور، امین و کربلایی حسینی غیاثوند، ابوالفضل. (۱۳۹۷). ارزیابی محدوده‌های پیشنهادی طرح تفصیلی برای کاربری فضای سبز شهری با استفاده از تحلیل شبکه‌ای (ANP) در (GIS) (مطالعه موردی: ناحیه جوادیه منطقه ۱۶ تهران). *پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۹(۳۵)، ۹۷-۱۱۰. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285229.1397.9.35.8.1>

وارثی، حمیدرضا؛ قنبری، محمد و پورقیومی، حسین. (۱۳۹۱). ارزیابی میزان تحقق‌پذیری طرح جامع شهر جدید بینالود (جمعیت-اشتغال-مسکن). *جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، ۲۳(۴)، ۱۳۹-۱۵۰. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20085362.1391.23.4.9.3>

هادی زنور، بهروز. (۱۳۹۵). ارزیابی تحقق‌پذیری طرح‌های شهری در تهران. *هفت شهر*، ۱۵(۵۳)، ۸-۳۵. <https://www.magiran.com/p1780631>

Evaluation In Iran Urban and Regional Planning Research; A Systematic Review

Evaluation is not a new phenomenon; humans have always engaged in judging and assessing their actions. Over the past six decades, significant attention has been paid to the theoretical foundations of evaluation in urban and regional planning, leading to the development of a wide array of concepts, theories, approaches, and methodologies. However, this diversity has led to significant theoretical and practical ambiguities. In response, various studies have emerged to classify and analyze the evolution of evaluation in urban and regional planning. The purpose of these studies is to identify the boundaries of evaluation knowledge in urban and regional planning and to identify the challenges facing evaluation. These classifications are typically based on the timing of evaluation, underlying planning theories, and the mechanisms of evaluation methods. Given this complexity, a systematic review of research in the field of urban and regional planning evaluation is essential for identifying strengths, existing challenges, and future research directions. Despite the global academic engagement with this topic, there has been a noticeable lack of systematic investigation within the national context. This article, therefore, seeks to fill that gap through a systematic quantitative and qualitative review of academic literature to address two main questions: which evaluation approaches have been most frequently employed by researchers, and what challenges does the field currently face. The study analyzes 86 selected scholarly articles using a systematic review approach. The research methodology is based on the model proposed by Xiao and Watson, which includes three main phases—planning the review, conducting the review, and reporting the findings—structured into eight steps—formulates the problem, develop the review protocol, search the literature, screen for inclusion, assess quality, extract data, analyze and synthesize data and reporting findings—and adapted specifically for the field of urban and regional planning. The Findings indicate that evaluation is often treated merely as a technical tool rather than as a topic of critical inquiry. Most evaluation methods applied in the reviewed articles

are repetitive and lack theoretical grounding. Furthermore, Evaluation in urban and regional planning is predominantly quantitative in nature, physical oriented, subject-driven (focused on specific plans and programs), and heavily reliant on statistical analysis. The main weaknesses of urban and regional planning evaluation in Iran are: (1) Weakness in theoretical foundations and qualitative-oriented methodology and performance-oriented approach; (2) Weakness in the theoretical foundations and methodology of ongoing evaluation and quality measurement; (3) Weakness in the theoretical foundations of the conformance-oriented approach; (4) Weakness in spatial, social and political dimensions; (5) Weakness in establishing a relationship between planning theory and evaluation and, as a result, weakness in process-oriented evaluation; and (6) Quantitativeness and excessive focus on statistical methods. As a suggestion to strengthen the evaluation step in the theoretical foundations of urban and regional planning, evaluation itself should be recognized as a problem and challenge. Therefore, the view of the nature of evaluation should change from a methodological and instrumental perspective to a process-oriented, theory-oriented perspective, to provide an opportunity to develop methodologies appropriate to the country's planning system.

Keywords: Evaluation in Urban and Regional Planning, Outcome Evaluation, Plan Evaluation, Process Evaluation, Systematic Review.